

دکتر حبیب‌الله زنجانی^۱

سیمای اجتماعی - اقتصادی جوانان

چکیده مقاله

این مقاله به بررسی ویژگیهای دموگرافیک و جمعیت‌شناختی و سیمای اجتماعی - اقتصادی جوانان کشور پرداخته و به‌عنوان یکی از اسناد پژوهشی به‌منظور برنامه‌ریزی برای بهبود شرایط تأمین مسکن جوانان، خاصه جوانان کم‌درآمد، تهیه شده است. در این مقاله ابتدا تعداد و ویژگیهای جمعیتی جوانان بررسی و شناسانده شده و سپس وضع آینده نیز ترسیم شده و پا به پای تغییر و تحول جمعیت، سهم، و جایگاه جمعیتی جوانان در آینده را مشخص ساخته است. دیدگاه نظری نویسنده در این مقاله آن است که راهبرد ملی مسکن جوانان متأثر از سه مقوله تعداد، ترکیب، و خصوصیات جمعیتی و اقتصادی - اجتماعی جوانان است و لذا این مطالعه به سه بخش تقسیم شده است:

بخش اول، ویژگیهای جمعیت‌شناختی جوانان را مطرح می‌سازد و در این زمینه، تعداد جوانان در گروههای سنی ۱۵-۱۹، ۲۰-۲۴ و ۲۵ - ۲۹ ساله را در کل کشور و نقاط شهری و روستائی آن به دست می‌هد و سپس به بررسی و تحلیل وضع سواد، ازدواج و زناشویی و ویژگیهای خانواری جوانان می‌پردازد و سرانجام تعداد آنان را در مقاطع پنج‌ساله از ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ به تفکیک جنس و گروههای سنی در نقاط شهری و روستائی کشور پیش‌بینی می‌کند.

در بخش دوم، وضع اشتغال و بیکاری جوانان به تفکیک جنس مورد بررسی قرار گرفته و با توجه به اثرگذاری مهاجرت بر نیاز به مسکن، به تحلیل اجتماعی - اقتصادی پدیده مهاجرت در میان گروههای جوانان پرداخته و ویژگیهای مهاجران را بر حسب جنس، سن، وضع سواد، وضع ازدواج و زناشویی، و وضع فعالیت و اشتغال آنان به تصویر کشیده است.

در بخش سوم، با توجه به یافته‌های آماری و مطالعه موردی انجام یافته در تهران، به تعریف گروههای هدف و اولویت‌بندی آنها بر حسب ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سکونتی آنان می‌پردازد و از این طریق حدود نیاز به مسکن در اولویتهای مختلف را مشخص می‌کند.

^۱ - استاد علوم اجتماعی دانشگاه تهران. این مقاله تلخیصی است از گزارش پژوهشی ایشان که توسط آقای مهندس علی محمد علی‌خان - زاده، که مجری طرح پژوهشی راهبرد ملی مسکن جوانان و همکار استاد در این طرح پژوهشی بوده‌اند، برای فصلنامه تهیه شده است.

پیشگفتار

طرح مطالعاتی "راهبرد ملی مسکن جوانان" در اواخر سال ۱۳۸۰ در دستور کار سازمان ملی جوانان قرار گرفت هدف از تهیه این طرح شناخت محدودیت‌ها و مشکلات ساختاری در خصوص تأمین مسکن جوانان و ارائه مجموعه‌ای منسجم از راهبردهای اقتصادی-اجتماعی و توصیه‌ها و برنامه اقداماتی است که اجرای آنها موجب بهبود شرایط تأمین مسکن جوانان بطور اعم و خصوصاً جوانان کم درآمد می‌شود. اساساً مقوله مسکن جوانان (همانند بخش مسکن)، موضوعی میان بخشی است و توصیه‌های ارائه شده، مجموعه نظام برنامه‌ریزی و اجرایی کشور را مورد خطاب قرار می‌دهد. بدین لحاظ عمل به توصیه‌های گزارش مستلزم وفاق جمعی نسبت به آنها است. از این منظر است که چنانچه محتوای این مطالعات و یافته‌ها و توصیه‌های آن به تصویب دولت برسد می‌توان از آن به عنوان یک سند ملی، یاد کرد که مبنای جهت‌گیری‌های راهبردی و برنامه‌های عملیاتی دستگاههای قانون گذار و اجرایی کشور در خصوص حل مشکل مسکن جوانان و پیش‌بینی ساز و کارهای لازم برای این مهم قرار گیرد.

طرح شامل پنج مطالعه مستقل بشرح زیر است که هر یک از منظر و زاویه‌ای به مقوله مسکن جوانان می‌پردازد

- ۱- سیاست‌ها و برنامه‌های مسکن در ایران - بارویکرد به جوانان
- ۲- سیمای اجتماعی- اقتصادی جوانان - وضعیت موجود، دور نمای آینده
- ۳- عرضه و تقاضا، نظام مالی و سازمان تولید مسکن در ایران
- ۴- تأثیر عوامل اجتماعی - اقتصادی بر ویژگی مسکن جوانان
- ۵- چارچوب‌ها و شیوه‌های مشارکت در تأمین مسکن جوانان

در عین حال سازماندهی موضوعی گزارشات به گونه‌ای است که یافته‌های مجموعه این مطالعات در یک کلیت منسجم و مرتبط بهم، منجر به ارائه راهبردها و توصیه‌ها می‌گردد که در گزارش مستقل و جامع تحت عنوان "سند راهبرد ملی مسکن جوانان - جمع‌بندی و یافته‌ها" انعکاس یافته است.

گزارش حاضر جلد دوم از مجموعه مطالعات طرح می‌باشد که پس از بررسی و شناساندن تعداد و ویژگیهای جمعیتی جوانان به ترسیم وضع آینده نیز می‌پردازد و پا به پای تغییر و تحول جمعیت، سهم و جایگاه جمعیتی آنان را در آینده مشخص می‌سازد. به دلیل اثرپذیری راهبرد ملی مسکن جوانان از سه مقوله: تعداد، ترکیب و خصوصیات جمعیتی و اقتصادی - اجتماعی جوانان، این مطالعه در سه بخش انجام می‌شود:

بخش الف، ویژگیهای جمعیت شناختی جوانان را مطرح می‌سازد و در این زمینه، تعداد جوانان در گروههای سنی ۱۵-۱۹، ۲۰-۲۴ و ۲۵ - ۲۹ ساله را در کل کشور و نقاط شهری و روستائی آن به دست می‌هد و سپس به بررسی و تحلیل وضع سواد، ازدواج و زناشویی و ویژگیهای خانواری جوانان می‌پردازد و سرانجام تعداد آنان را در مقاطع پنجساله از ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ به تفکیک جنس و گروههای سنی در نقاط شهری و روستائی کشور پیش‌بینی می‌کند.

در بخش ب، وضع اشتغال و بیکاری جوانان را به تفکیک جنس مورد بررسی قرار می‌دهد و با توجه به اثر گذاری مهاجرت بر نیاز به مسکن، به تحلیل اجتماعی-اقتصادی پدیده مهاجرت در میان گروههای جوانان پرداخته و ویژگیهای مهاجران را بر حسب جنس، سن، وضع سواد، وضع ازدواج و زناشویی، و وضع فعالیت و اشتغال آنان به تصویر می‌کشد.

در بخش ج، با توجه به یافته‌های آماری و مطالعه موردی انجام یافته در تهران، به تعریف گروههای هدف و اولویت‌بندی آنها بر حسب ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سکونتی آنان می‌پردازد و از این طریق حدود نیاز به مسکن در اولویتهای مختلف را مشخص می‌کند.

۱-۲- ویژگیهای جمعیت‌شناختی

۱-۱-۲- بررسی و تحلیل ویژگیهای جمعیتی کشور در گروههای سنی ۱۵-۱۹، ۲۰-۲۴، ۲۵-۲۹ به تفکیک جنس در نقاط شهری و روستایی:

در سال ۱۳۷۵، بالغ بر ۱۷/۸ میلیون نفر از جمعیت کشور را جوانان ۱۵-۲۹ ساله تشکیل می‌داده‌اند که ۴۱/۷ درصد آنها در گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله، ۳۱/۹ درصدشان در گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله و ۲۶/۴ درصد دیگر در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله قرار داشته‌اند و در نتیجه در بین جوانان نیز سهم افراد جوانتر بیشتر بوده است. در همین سال ۷/۶۱ از جوانان کشور در نقاط شهری و بقیه یعنی ۳۸/۳ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند.

نسبت جنسی جوانان در نقاط شهری ۱/۰۵ و در نقاط روستایی ۱/۰۲ بوده است که نشان دهنده فزونی نسبی مردان جوان در نقاط شهری است.

جوانان در سال ۱۳۷۵ حدود ۲۹/۰ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌داده‌اند این نسبت در نقاط شهری ۲۹/۲ و در نقاط روستایی ۲۸/۶ درصد بوده است که انعکاسی از بالا بودن سهم جوانان در بین مهاجران روستایی به سوی شهرها است.

می‌دانیم که ترکیب سنی جمعیت تحت تأثیر سه عامل مهم باروری، مرگ و میر، و مهاجرت قرار دارد. اثر باروری بر روی گروههای سنی مورد بررسی، در یک فاصله ۱۵ تا ۳۰ ساله ظاهر می‌شود و در صورت استمرار کاهش یا افزایش، تعداد و اهمیت نسبی افراد واقع در آن گروهها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در شرایط عادی، تغییرات باروری تفاوتی در ترکیب جنسی جمعیت در گروههای ۱۵-۲۹ ساله باقی نمی‌گذارد چه نسبت جنسی به هنگام تولد نوسان کمتری دارد و معمولاً به ازاء هر ۱۰۰ دختر ۱۰۵ نفر پسر متولد می‌شود و دامنه تغییر این نسبت نیز بین ۱۰۳ تا ۱۰۷ طبیعی است و در گروههای سنی ۱۵-۲۹ ساله نیز به دلیل تفاوت اندک ضریب احتمال بقاء زنان و مردان این نسبت کمی کاهش یافته و در شرایط کشور ما به حدود ۱۰۲/۶ در سن ۳۰ سالگی می‌رسد. این شاخص بیش از آنکه تحت تأثیر تفاوت‌های سطح مرگ و میر بر حسب جنس باشد از عامل مهاجرت اثر می‌پذیرد و بسته به نوع آن کم و یا زیاد می‌شود به طوری که مقدار آن برای گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله

در پیش‌بینی‌های جمعیتی کشور در سال ۱۴۰۰، در نقاط روستائی به ۴/۹۰ و در نقاط شهری به ۱۰۹/۵ می‌رسد. تغییرات سطح مرگ و میر بر روی تعداد افراد ۱۵-۲۹ ساله هم اثر آبی و هم اثر نسلی دارد. هر نوع بهبودی در وضع مرگ و میر هم بر روی نوزدان و هم بر روی افراد واقع در سنین مختلف تأثیر می‌گذارد. بهبود وضع مرگ و میر که با افزایش امید زندگی در بدو تولد و معمولاً در همه سنین مختلف همراه است باعث کاهش تعداد مرگ و میرها و در نتیجه افزایش تعداد زنده ماندن یا بازماندگان می‌شود و بر احتمال بقاء افراد تأثیر مثبت می‌گذارد.

تغییرات مهاجرت، بسته به نوع و چگونگی آن به صورت مختلف بروز می‌کند که گاهی باعث کاهش جمعیت می‌گردد و گاهی افزایش آنرا به دنبال دارد و در مواردی نیز افت و خیزهای مختلفی را به بار می‌آورد. اثر این عامل معمولاً بر حسب جنس متفاوت است و در سنین مختلف نیز می‌تواند متفاوت باشد و به همین دلیل نمی‌توان آنرا پیشگویی کرد بلکه باید اثر آن را پس از بررسی و تحلیل معلوم نمود. در حالت کلی مردان جوان بیشتر از زنان جوان مهاجرت می‌کنند. زنان اغلب مهاجر تبعی هستند. مهاجرت معمولاً از نقاط کوچک به نقاط بزرگ و یا به مراکز عمده کار و فعالیت و تحصیل صورت می‌گیرد. آنچه که امروز بیش از پیش اهمیت یافته است تشدید مهاجرت افراد جوان به کشورهای خارج است که در صورت ایجاد محدودیت موجب تسریع مهاجرت‌های روستا-شهری و شهر - شهری آنهم به سوی شهرهای بزرگ می‌گردد.

بررسی تعداد و ترکیب جوانان بر حسب سن، جنس، شهر و روستا، نشان دهنده افزایش سرعت مهاجرت‌ها در سالهای اخیر است. ارقام زیر درصد افراد مهاجر در گروه‌های سنی مورد بحث را به تفکیک شهر و روستا در فواصل زمانی ۱۰ ساله از سرشماری سال ۱۳۵۵ تا سرشماری سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد:^۱

جدول ۱: تعداد مهاجران (وارد شدگان) گروه سنی ۲۰-۲۹ ساله^۲ در فواصل سرشماری از ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ (ارقام به هزار نفر)

در جمعیت روستایی		در جمعیت شهری		در کل		دوره زمانی
				زن	مرد	
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	۱۳۶۵ تا ۱۳۵۵
۲۵۵	۱۸۸	۵۸۹	۵۰۳	۸۴۴	۶۹۱	
۳۰۶	۵۲۱	۷۴۵	۸۹۱	۱۰۵۱	۱۴۱۲	۱۳۷۵ تا ۱۳۶۵

مأخذ: آمارهای سرشماری ۱۳۶۵، و سرشماری ۱۳۷۵ کل کشور

^۱ - داده‌های سرشماری‌های قبل، اطلاعاتی در مورد مهاجرت‌های دوره‌ای به دست نمی‌دهد و به علت تغییر نوع سؤالات مربوط به مهاجرت بازسازی آماری گذشته نیز مقدور نیست.

^۲ - گروه‌بندی سنی در جدول‌های مهاجرتی دوره‌ای سال ۱۳۶۵ یک گروه‌بندی ۱۰ ساله است از این رو نمی‌توان ارقامی برای گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله محاسبه کرد.

یادآوری می‌شود که تعداد مهاجران (وارد شدگان) گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله در سرشماری سال ۱۳۷۵ ارائه شده و بر اساس تقسیم‌بندی قبلی به شرح زیر بوده است.

در جمعیت روستایی		در جمعیت شهری		در کل	
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
۱۳۱	۱۹۵	۳۴۷	۴۲۲	۴۷۷	۶۱۸

فزونی تعداد زنان بر مردان در فاصله سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ ناشی از شرایط جنگی بوده و افزایش شدید تعداد مهاجران در دوره ۱۰ ساله بعدی نیز متأثر از بازگشت مهاجران جنگی به محل سکونت قبلی خود بوده و نباید دو برابر شدن مهاجران جوان ۲۰ - ۲۹ ساله را در فاصله سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ نسبت به دوره ۱۰ سال قبل عادی تلقی کرد و از آن شدت گرفتن غیرعادی مهاجرت‌های آنان را نتیجه گرفت هر چند که به هر حال افزایش تعداد مهاجران جوان در این دوره تحت تأثیر روندهای مهاجرتی^۱ تردیدناپذیر است.

از نظر باروری، در حوالی سال ۱۳۶۵ از هر هزار نفر زن واقع در گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله حدود ۶۱ بچه (با اختلاف ناچیز بین شهر و روستا) متولد می‌شده است که این تعداد در فاصله سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰ به ۳۲ بچه (با تفاوت معنی دار بین شهر و روستا) تقلیل یافته است.

این تعداد در بین زنان گروه سنی ۲۰ - ۲۴ ساله از ۲۵۲/۵ به ۱۶۹/۷ و در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله از ۲۹۵/۱ به ۲۰۶/۸ فرو افتاده است که به معنی کاهش ۴۸ درصدی در گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله، ۳۳ درصدی در گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله و ۳۰ درصدی در گروه سنی ۲۵ تا ۲۹ ساله است. ارقام داده شده در جدول ۲ قابل محاسبه بوده و نشان دهنده کاهش قابل ملاحظه آنها هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستائی است. این نکته را نیز باید افزود که در قالب پیش‌بینی‌های جمعیتی سطح باروری زنان و به تبع آن سطح باروری گروه‌های سنی مورد بحث تا سال ۱۴۰۰ بین ۲۷ تا ۴۱ درصد دیگر نیز می‌تواند تقلیل یابد و تغییرات بعدی آن ناچیز گردد.

از نظر سطح مرگ و میر به این نکته باید توجه داشت که در شرایطی که امید زندگی کل جمعیت در فاصله سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ در مجموع شهری و روستائی برای دو جنس بیش از ۵ سال افزوده شده است این افزایش در گروه‌های سنی جوان بسیار کمتر از آن بوده و این یک قاعده کلی در بررسی و تحلیل سطح مرگ و میر بر حسب گروه‌های سنی است. به دلیل آنکه احتمال مرگ و میر در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۳۰ ساله کمتر از

^۱ - حبیب‌ا. زنجانی، مهاجرت، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۳۸۰.

گروههای سنی زیر ۱۰ سال و بالاتر از ۳۰ سال است به همین دلیل بهبود وضع مرگ و میر کمتر از سایر گروههای سنی به افزایش احتمال بقاء آنان می‌انجامد.

در صورتی که بخواهند ارقام امید زندگی از یک سن معین به بالا را در قالب ضرایب احتمال بقاء بیان کنند باید به جدولهای مرگ و میر مربوط مراجعه و ارقام متناظر با مقادیر امید زندگی را در ستون احتمال بقاء پیدا نمایند به عنوان مثال امید زندگی ۵۵/۱ سال برای افراد ۱۵-۱۹ ساله در سال ۱۳۷۵، به معنی آن است که مردانی که در سال ۱۳۷۵ به آغاز این گروه سنی رسیده‌اند، یعنی ۱۵ سال از عمر آنها گذشته است، در شرایط سطح بهداشتی همان سال ۵۵/۱ سال دیگر زنده خواهند ماند و ضریب احتمال بقائی معادل $0/99163$ خواهند داشت یعنی از هر ۱۰۰ هزار نفر آنها ۹۹۱۶۳ نفر به گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله خواهند رسید. این ارقام برای زنان ۱۵-۱۹ ساله کل کشور به ترتیب ۵۷/۳ سال و $0/99305$ خواهد بود.

۲-۱-۲- بررسی سطح سواد و آموزش و مهارتهای فنی و حرفه‌ای جمعیت جوان

سطح سواد

ساده‌ترین شاخص در مورد سطح سواد، درصد افراد با سواد در جمعیت مورد مطالعه است. بر اساس یافته‌های سرشماریهای عمومی کشور در سالهای ۱۳۵۵، ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ افزایش تعداد باسوادان گروههای سنی ۱۵-۲۹ ساله در مقایسه با افزایش تعداد آنها در فاصله بین سرشماریهای مذکور را نشان می‌دهد.

بدین ترتیب در دوره ۲۰ ساله ۱۳۵۵ و ۱۳۷۵ بالغ بر $8/5$ میلیون نفر بر جمعیت ۱۵-۲۹ ساله و بیش از ۱۱ میلیون نفر بر تعداد باسوادان این گروه سنی افزوده شده است. فزونی افزایش تعداد باسوادان بر جمعیت سنین یاد شده هم در فاصله سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ و هم در فاصله سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ جریان داشته که این افزایش در دهه دوم بیش از دهه اول بوده است.

پی‌گیری این وضع در نقاط شهری و روستائی نشان دهنده افزایش سریعتر باسوادان جوان بر جمعیت آنها در نقاط روستائی بوده است. در حالی که در این مدت ۲۰ سال حدود $2/5$ میلیون نفر بر جمعیت ۱۵-۲۹ ساله روستائی افزوده شده است افزایش باسوادان گروه‌های سنی مذکور در نقاط روستائی نزدیک به $4/4$ میلیون نفر بوده است. گفتنی است که افزایش تعداد باسوادان جوان نسبت به جمعیت آنان در جامعه شهری $1/12$ برابر (مردان $1/08$ برابر و زنان $1/15$ برابر) و در جامعه روستائی $1/73$ برابر (مردان $1/47$ برابر و زنان $2/05$ برابر) بوده است که به معنی موقعیت بهتر روستائیان اعم از زن و مرد نسبت به شهریان است. مسأله‌ای که باید آنرا در تحرک جغرافیائی و به تبع آن در نیاز به تأمین مسکن و اشتغال جوانان در فعالیتهای غیرکشاورزی مدنظر داشت.

^۱ - سازمان ملی جوانان، سیمای جمعیت نوجوانان و جوان کشور در آئینه آمار، گزارش تهیه شده بر مآخذ سالنامه آماری ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران

مهارت‌های فنی و حرفه‌ای

مهارت‌های فنی و حرفه‌ای در دوره متوسطه شکل می‌گیرد و آموزش‌های مربوط به ایجاد این نوع مهارت‌ها نیز رشته‌هایی از آموزش‌های این دوره تحصیلی است. با تغییر نظام آموزش متوسطه علاوه بر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای رشته دیگری به نام کار و دانش نیز ایجاد گردید که در واقع باید آن‌را نیز نگرش جدیدی به فن آموزی در دوره متوسطه محسوب داشت.

جدول‌های سرشماری سال ۱۳۷۵ مانند سرشماری‌های قبل، در بحث سواد و آموزش، جمعیت را به دو گروه "جمعیت در حال تحصیل" و "باسوادانی که در حال حاضر" یعنی زمان سرشماری در حال تحصیل نبوده‌اند تقسیم کرده و وضع سواد و مهارت را جداگانه در بین آن دو گروه مورد بررسی قرار می‌دهد. در جمعیت در حال تحصیل ۶ ساله و بیشتر، نزدیک به ۳/۷ میلیون نفر در دوره متوسطه تحصیل می‌کرده‌اند که ۳۴ درصد آن‌ها را محصلان نظام قدیم و ۶۶ درصد آن‌ها محصلان نظام فعلی آموزشی را تشکیل می‌داده‌اند. از این گروه ۶/۷ درصد را محصلان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (۸/۲ درصد محصلان نظام قدیم و ۶/۰ درصد محصلان نظام فعلی) تشکیل می‌داده‌اند و علاوه بر آن‌ها ۳/۵ درصد محصلان نظام فعلی را نیز دانش‌آموزان رشته‌های مختلف کار و دانش تشکیل می‌دادند. مجموع محصلان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش شاغل به تحصیل در جمعیت ۶ ساله و بیشتر حدود ۳۷۷ هزار نفر بوده که جمعا ۱۰/۳ درصد کل محصلان دوره متوسطه را تشکیل می‌داده‌اند. این نسبت برای مردان ۹/۱۳ درصد و ۹/۷ درصد فنی و حرفه‌ای و ۴/۲ درصد کار و دانش) و برای زنان ۶/۳ درصد (۳/۴ درصد فنی و حرفه‌ای و ۲/۹ درصد کار و دانش) بوده است.

با اختصاص دادن بحث به گروه‌های سنی ۱۵-۲۹ ساله، این نسبت برای دو جنس به ۱۲/۴ درصد می‌رسد (۵/۱۶ درصد مردان و ۷/۷ درصد زنان) که نزدیک به ۲/۳ درصد آن‌را محصلان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کمی بیش از ۱/۳ درصد آن‌را آموزش‌های کار و دانش تشکیل می‌دهد. اشتغال به این قبیل آموزش‌ها در نقاط شهری ۱۳/۶ درصد محصلان دوره متوسطه (۱۸/۵ درصد محصلان ۱۵-۲۹ ساله مرد و ۸/۵ درصد محصلان ۱۵-۲۹ ساله زن) را تشکیل می‌دهد و این نسبتها در روستا به ترتیب ۸/۴ درصد برای دو جنس، ۱۱/۳ درصد برای مردان و ۴/۱ درصد برای زنان بوده است. نکته حائز اهمیت در این زمینه آن است که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش بیشتر به گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله مربوط می‌شود که در سنین تحصیلات متوسطه قرار دارند. با افزایش سن، نسبت محصلان این رشته‌ها به شدت افت می‌کند در گروه سنی ۲۰-۲۴ ساله به یکدهم و در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله به یک هشتم گروه سنی ۱۵-۱۹ ساله می‌رسد.

در مورد جمعیت غیرمحصل سهم آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در آمارهای سرشماری سال ۱۳۷۵، با احتساب نخستین دوره‌های فارغ التحصیلان رشته‌های کار و دانش به ۱۰/۶ درصد می‌رسد که ۱۰/۳ درصد آن‌را فارغ-

التحصیلان آموزشهای فنی و حرفه‌ای تشکیل می‌داده است. نسبت اخیر در بین جمعیت غیر محصل دوره متوسطه مردان در کل کشور ۱۴/۱ درصد و در بین زنان ۶/۳ درصد بوده است.

نسبت دانش آموختگان فنی و حرفه‌ای در بین دارندگان تحصیلات متوسطه در شهر ۱۰/۷ درصد (۱۵/۳ درصد برای مردان و ۶/۶ درصد برای زنان) و در روستا به ترتیب ۲۸/۸، ۱۱/۰، و ۴/۴ درصد بوده است.

به استناد یافته‌های یکی از این بررسیها^۱ که با کمک صندوق جمعیت سازمان ملل در سال ۱۳۷۹ انجام گرفته است از مجموع ۸۱۹ نفر فارغ التحصیلان سالهای ۱۳۷۶ و ۱۳۷۹ مناطق مورد مطالعه، فقط ۱۴/۸ درصد و از مجموع ۹۰۳ نفر فارغ التحصیلان مرد همان سالهای تحصیلی ۱۵/۹ درصد شاغل بوده‌اند و از آن میان ۴۶/۵ مردان و ۳۰/۶ درصد زنان شغل تمام وقت در خارج از منزل داشته‌اند. به نظر شاغلان کمبود امکانات مالی برای فارغ التحصیلان جدید و کمبود امکانات فنی برای فارغ التحصیلان قبلی، عمده‌ترین مشکل آنان در امر اشتغال بوده است و ایمن در حالی است که اکثریت بالائی از بیکارانی که موفق به پیدا کردن کار نشده‌اند (۷۸/۲ درصد) رشته‌های تحصیلی خود را مغایر با نیازهای بازار کار دانسته و بقیه به دلایل پائین بودن درآمد (۸/۵ درصد) و ازدواج و بچه داری (۲/۶ درصد) از اشتغال بازمانده‌اند. علاوه بر آنها، ۱۷/۷ درصد از کل فارغ التحصیلان نیز به علت سربازی و تحصیل، کار نمی‌کرده‌اند. بدین ترتیب با توجه به رقم بسیار بالای ۷۸/۲ درصد بیکارانی که رشته‌های تحصیلی خود را مغایر با نیازهای بازار کار تلقی کرده‌اند ارزیابی مجدد این رشته‌ها در رابطه با نیازهای بازار کار مناطق مورد مطالعه ارزش و اهمیت زیادتری می‌یابد و پیدا کردن راه‌حلهای رفع این مشکل را در اولویت قرار می‌دهد. گفتنی است گرچه سهم زنان بازمانده از دستیابی به بازار کار و اشتغال به دلایل ازدواج و بچه‌داری و عدم موافقت خانواده با کار و اشتغال آنان بیش از مردان است لیکن پیدانکردن کار مناسب با رشته تحصیلی در عدم دسترسی فارغ التحصیلان به بازار کار در مورد دختران و پسران به یکسان عمل کرده و حدود ۸۰ درصد دختران و ۷۹/۵ درصد پسرانی را که عذری برای کار و اشتغال نداشته‌اند از دستیابی به کار و شغل مناسب باز داشته است. درست به همین دلیل است که اکثریت بالائی (بین ۹۲/۷ تا ۹۵/۳ درصد) از افراد مورد مطالعه، اعم از شاغل و غیر شاغل، بر ضرورت تشکیل دوره‌های خاص آموزشی برای یافتن مشاغل مناسب تأکید گذاشته‌اند و بقیه نیز بر این باور بوده‌اند که به دلیل مشکل بودن پیدا کردن کار در یک رشته خاص، فارغ التحصیلان آموزشهای فنی و حرفه‌ای باید بدون توجه به رشته تحصیلی خود مشاغلی را بپذیرند و در حین اشتغال، خود را با ویژگیهای آن شغل تطبیق دهند، مسأله‌ای که تا حدودی از ضعف نظام آموزشی، عدم انطباق آن با نیاز بازار کار ناشی می‌شود.

۱- حبیب‌الله زنجانی، بررسی میزان دسترسی دختران در مقایسه با پسران به آموزشهای فنی و حرفه‌ای ویژه منطقه در استانهای بوشهر، سیستان و بلوچستان، کردستان، گلستان و شهرستان اسلامشهر، طرح موضوع و یافته‌های تحقیق، مرکز امور مشارکت زنان، اردیبهشت ۱۳۸۰

۲-۱-۳- بررسی و تحلیل آماری تعداد ازدواجها، طلاقیهای سالانه، نرخ تشکیل خانواده و سرپرستی آن در میان گروههای ۱۵-۲۹ ساله

تلاش برای گرفتن آمارهای سالانه تعداد ازدواجها و طلاقیهای افراد ۱۵-۲۹ ساله از سازمانهای تهیه کننده آمار و اطلاعات به جایی نرسید و به همین دلیل در این بخش از مطالعه به تحلیل مقایسه‌ای از وضع ازدواج و زناشویی و طلاق این افراد از روی داده‌های سرشماریهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ می‌پردازیم و تغییر و تحول آنرا در یک دوره ۳۰ ساله بررسی می‌کنیم. جدول شماره ۷ نسبت افراد ازدواج کرده این گروههای سنی را به تفکیک جنس و شهر و روستا نشان می‌دهد و جدول شماره ۱۰ تعداد افراد بدون همسر این گروههای سنی را به علت طلاق مشخص می‌کند. ارقام این جدول حاکی از کاهش تدریجی نسبت زنان دارای همسر ۱۵-۱۹ ساله کشور تا سال ۱۳۶۵ و افت شدید آن در فاصله سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ است. این کاهش هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستائی پیش آمده و تنها در نقاط شهری سال ۱۳۶۵ با افزایش جزئی نسبت به سال ۱۳۵۵ مواجه بوده است. این کاهش در گروههای سنی ۲۰-۲۴ ساله و ۲۹-۲۵ ساله زنان نیز بدون هیچ استثنائی هم در شهر و هم در روستا پیش آمده است. این دوره از نسبت ازدواج زنان در گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله ۲۹/۸ درصد (۲۴/۸ درصد در شهر و ۳۳/۹ درصد در روستا) کاسته شده و این کاهش در گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله به ترتیب ۱۱/۱ درصد، ۷/۷ و ۱۴/۳ درصد بوده است.

گرچه نسبت مردان همسر دار گروههای سنی ۱۵-۲۹ ساله نیز در این مدت سیر نزولی داشته است این کاهش مستمر نبوده و در گروه سنی ۲۰-۲۴ از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۶۵ رو به افزایش نهاده و سپس در فاصله سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ به طور محسوسی رو به کاهش گذاشته است. این وضع با تفاوتی در شدت و ضعف آن در نقاط شهری و روستائی نیز از روال کلی آن تبعیت نموده است.

در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله نسبت مردان دارای همسر از ۷۱/۷ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۷۲/۲ درصد افزایش یافته و این افزایش در شهر ضعیف‌تر و در روستا شدیدتر بوده است به طوری که در این مدت بر نسبت مردان دارای همسر ۲۹-۲۵ ساله، در شهر کمتر از یک درصد و در روستا ۷/۱ درصد افزوده شده است. گفتنی است که این روند در فاصله ۱۳۴۵ و ۱۳۶۵ افزایشی و از آن به بعد کاهش یافته است. نمودارهای شماره ۱ تا ۳ روند تغییرات افراد دارای همسر ۱۵-۲۹ ساله را از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ به تفکیک جنس، بر حسب گروههای سنی در کل کشور و نقاط شهری و روستائی نشان می‌دهد.

نوسانات نسبت افراد دارای همسر بر حسب جنس و گروههای سنی به گونه‌ای است که نمی‌توان با توسل به روشهای رگرسیونی برآوردی از آنها را برای سال ۱۴۰۰ به دست آورد. مناسب‌ترین روش در این زمینه ادامه روند این تغییرات از آغاز تا پایان، بدون توجه به نوسانات دهساله بین سرشماریها است. بر این اساس نسبت افراد دارای همسر در گروههای سنی مذکور در افق سال ۱۴۰۰ به شرح زیر برآورد می‌شود.

جدول شماره ۲ - برآورد درصد افراد دارای همسر ۱۵ - ۲۹ ساله به تفکیک جنس در گروههای سنی پنجساله در نقاط شهری و روستائی کشور (سال ۱۴۰۰)

در جمعیت روستائین		در جمعیت شهرنشین		گروه سنی
مرد	زن	مرد	زن	
۲/۲	۹/۸	۸/۲	۱/۷	۱۹-۱۵ ساله
۲۹/۵	۴۱/۹	۴۷/۶	۲۲/۷	۲۴-۲۰ ساله
۸۴/۷	۷۲/۰	۷۹/۱	۶۸/۵	۲۹-۲۵ ساله

پائین‌تر بودن نسبت زنان ازدواج کرده ۲۰ - ۲۹ ساله نقاط روستائی در مقایسه با نقاط شهری در سال ۱۴۰۰ به دلیل پائین بودن این نسبتها در بین زنان نقاط روستائی همین گروههای سنی در سرشماری سال ۱۳۷۵ در مقایسه با مردان همان گروههای سنی است. با اعمال این نسبتها به جمعیت پیش بینی شده جوانان در سال ۱۴۰۰ تعداد افراد بی همسر در آن سال اعم از بی همسر به علت فوت یا طلاق و ازدواج نکرده به شرح زیر خواهد بود.

بر این اساس حتی با حذف گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله افق طرح که با توجه به تغییرات اجتماعی و فرهنگی در اولویت ازدواج قرار نخواهد داشت و درصد افراد دارای همسر آنها در حال حاضر از ۲/۲ برای مردان و ۹/۸ برای زنان تجاوز نمی‌کند، مجموع جوانان ۲۹-۲۰ ساله بدون همسر در سال ۱۴۰۰ بین ۵/۹ تا ۶/۹ میلیون نفر خواهد بود که در صورت ازدواج نزدیک به ۳ تا ۳/۵ میلیون (بسته به چگونگی افزایش جمعیت) خانوار ۲ نفره راتشکیل خواهند داد. عدم توجه به ازدواج آنان، بی بندوباری و مفساد اجتماعی را تشدید خواهد کرد. بدین ترتیب تأمین مسکن و اشتغال مورد نیاز آنان به عنوان شرایط ضروری برای ازدواج آنان در اولویت قرار خواهد گرفت. اهمیت ارقام و پیامدهای آن به گونه‌ای است که هر نوع بی توجهی آثار مہارناپذیر و احتمالاً مخربی را به دنبال خواهد داشت که نمی‌توان در تدوین راهبردهای تأمین مسکن، اشتغال، و گذران اوقات فراغت جوانان آن را نادیده گرفت.

۲-۱-۴- طلاق و جوانان بی همسر بر اثر آن

ارقام مربوط به جوانان ۱۵ - ۲۹ ساله‌ای که بر اثر طلاق زندگی زناشویی آنان گسیخته است چندان زیاد نیست و بر عکس تصور عامه اهمیت نسبی آن در طول دوره ۳۰ ساله ۱۳۴۵ - ۱۳۷۵ کاهش یافته است. شاید این کاهش به علت سختگیریهای دادگاههای خانواده است که برای حفظ و صیانت خانواده، موانعی را بر سر راه آن قرار داده است. جدول شماره ۱۰ تعداد جوانان بی همسر بر اثر طلاق و نسبت آن به جمعیت ۱۵-۲۹ ساله را در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۷۵ نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳- تعداد جوانان ۱۵-۲۹ ساله بی همسر بر اثر طلاق به تفکیک جنس در سرشماریهای ۱۳۴۵ و

۱۳۷۵

۱۳۷۵		۱۳۴۵		گروه سنی
زن	مرد	زن	مرد	
۲۸۹۹۲	۱۲۴۴۹	۲۲۷۳۸	۷۸۴۵	۱۵-۲۹ ساله
۴۱۲۵	۲۰۰۹	۵۳۴۷	۵۸۹	۱۵-۱۹ ساله
۱۰۱۶۱	۳۵۸۹	۸۷۵۳	۲۴۷۱	۲۰-۲۴ ساله
۱۴۷۰۶	۶۸۵۱	۸۶۳۸	۴۷۸۵	۲۵-۲۹ ساله
۰/۳۴	۰/۱۵	۰/۸۱	۰/۳۰	درصد به جمعیت ۱۵-۲۹ ساله

پائین بودن درصد ارقام (که ارقام موارد کمتر از نیم درصد است) لزوم محاسبه و تحلیل آنرا به تفکیک شهر و روستا منتفی می‌سازد و لیکن باید تلاشهای اجتماعی و فرهنگی لازم را برای جلوگیری از گسیختگی ازدواجها به عنوان یک سیاست ضروری و مستمر دنبال نمود.

۲-۱-۵ - نرخ تشکیل خانواده و سرپرستی آنان در بین جوانان

به دلیل تغییرات تدریجی و مستمری که در نظام خانواده در ایران پیش آمده و به نوعی گذر از خانواده سنتی به خانواده امروزی تغییر شده است افزایش تعداد خانوارها بر تعداد جمعیت پیشی گرفته است به گونه‌ای که در فاصله سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵ تعداد جمعیت کشور ۲/۳۲۹ برابر و تعداد خانوارها ۲/۳۹۹ برابر شده است یعنی در این دوره ۳۰ ساله، کمی بیش از ۳ درصد بر افزایش جمعیت پیشی گرفته است. در کنار این، نرخ سرپرستی خانوار بر حسب زن و مرد و گروههای سنی تغییر یافته و این تغییر در جهت افزایش نسبت خانوارهای دارای سرپرست جوان (۱۵-۲۹ ساله) روی داده است. نسبت خانوارهای دارای سرپرست زن از ۶/۵ درصد سال ۱۳۴۵ به ۸/۴ درصد و تعداد آنها در سال ۱۳۷۵ به ۱۰۳۷۳۲۱ خانوار رسیده است. گرچه در سرشماریهای بعد از انقلاب اسلامی اطلاعات مربوط به سرپرستان خانوار بر حسب سن در گروههای سنی پنجساله انتشار نیافته و کارمقایسه یافته‌های سرشماری‌های قبل و بعد از انقلاب را مشکل ساخته است لیکن بررسی مقایسه‌ای ترکیب خانوارهای سرشماریهای

۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵^۱ با فرض تمدید روند گذشته نرخها با تابع نمائی، نشان دهنده افزایش سریع نرخ سرپرستی جوانان در خانوارهای شهری است.

جدول ۴ - درصد خانوارهای دارای سرپرست جوان در مناطق شهری کشور در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ و پیش بینی آن برای سال ۱۳۶۵

خانوارهای دارای سرپرست زن			خانوارهای دارای سرپرست مرد			سن سرپرست خانوار
۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	
					۲/۲۶۵	
۰/۸۷۴	۱/۶۳۹	۰/۴۰۳	۷/۲۷۰	۶/۷۶۹	/۰۱۰	۱۹-۱۵
۱/۶۰۵	۱/۳۴۵	۱/۰۸۵	۳۷/۰۰۰	۲۹/۱۴۹	۱۳	۲۴-۲۰
۱/۹۰۸	۱/۸۶۳	۱/۸۱۷	۶۸/۹۳۷	۶۸/۹۳۷	/۲۶۶	۲۹-۲۵
					۶۴	

مأخذ: فیروزه توفیق، فصلنامه جمعیت، سازمان ثبت احوال شماره‌های ۱۱ و ۱۲ بهار، تابستان ۱۳۷۴ ص ۲۳-۱

از سال ۱۳۶۵ به بعد که گروه‌بندی سنی سرپرستان تغییر یافته است درصد خانوارهای دارای سرپرست کمتر از ۲۰ ساله از ۲/۶۶۹ درصد (۲/۷۵۲ درصد برای مردان و ۱/۵۷۸ درصد برای زنان) به ۰/۶۷۴ درصد (۰/۶۴۲ درصد برای مردان و ۱/۰۳۵ درصد برای زنان) کاهش یافته است. این کاهش به احتمال بسیار زیاد از چگونگی سرشماری خانوارها در شرایط جنگی و بعد از آن مربوط نمی‌شود و نمی‌تواند بازگشتی به خانوارهای سنتی دارای سرپرست مسن‌تر باشد.

با ملاک عمل قرار دادن یافته‌های آخرین سرشماری کشور در این زمینه شمار خانوارهای دارای سرپرست جوان و ابعاد خانوارهای تحت سرپرستی آنها چنین است:

بر اساس این آمارها ۱۷/۴۶ درصد از خانوارهای کشور که بالغ بر ۲/۱۶۳ میلیون خانوار بوده و بیش از ۷/۳۸۸ میلیون نفر از جمعیت کشور را در برداشته‌اند، دارای سرپرستان جوان ۱۵-۲۹ ساله بوده‌اند که ۷۲/۳ درصد آنها را سرپرستان زن و ۲۸/۹۶ درصد را سرپرستان مرد تشکیل داده است.

۲-۱-۶- پیش بینی‌های جمعیتی و تعداد جوانان تا سال ۱۴۰۰

^۱ - فیروز توفیق، پیش‌بینی خانوارها، فصلنامه جمعیت، سازمان ثبت احوال کشور، شماره‌های ۱۱ و ۱۲ بهار، تابستان ۱۳۷۴ ص ص - ۲۲-۱

آخرین پیش‌بینی تفصیلی دراز مدت از جمعیت کشور در نیمه دوم سال ۱۳۷۷ برای طرح آمایش سرزمین انجام شده^۱ و جمعیت کشور را تا سال ۱۴۰۰ به فاصله‌های پنج‌ساله از ۱۳۷۵ به بعد به دست داده است. این پیش‌بینی‌ها در سه فرض انجام شده و ارقام کلی زیر حاصل آنها است. (ارقام به هزار نفر)

جدول ۵: نتایج پیش‌بینی‌های جمعیتی کشور در فرضیه‌های مختلف از ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰

۶۱۶۵۴	۶۱۶۵۴	۶۱۶۵۴	۱۳۷۵
۶۶۴۰۶	۶۷۹۹۳	۶۹۵۲۴	۱۳۸۰
۷۲۴۶۱	۷۵۹۱۴	۷۹۲۶۸	۱۳۸۵
۷۹۳۲۰	۸۴۸۴۸	۹۰۳۰۶	۱۳۹۰
۸۵۹۸۴	۹۳۶۷۹	۱۰۱۵۱۹	۱۳۹۵
۹۱۶۴۰	۱۰۱۶۵۶	۱۱۲۴۱۹	۱۴۰۰

که جمعیت شهرنشین و روستائین در آنها به ترتیب زیر (برحسب هزار نفر) برآورد شده است.

۶۴۳۳۱	۷۱۰۵۴	۷۳۳۸۱	شهرنشین
۲۷۳۰۹	۳۰۶۰۲	۳۴۰۳۷	روستائین

بعد از انجام پیش‌بینی مذکور مطالعاتی در مورد مرگ و میر در ایران^۲ صورت گرفته و اطلاعاتی نیز از سطح باروری^۳ به دست آمده است که انجام پیش‌بینی‌های دیگر را بر پایه جمعیت سال ۱۳۷۵ امکان‌پذیر ساخته است. بی‌تردید با توجه به گذشت زمان اندک از سال پایه (۱۳۷۵) و پیش‌بینی‌های قبلی (۱۳۷۷)، نتایج پیش‌بینی‌های جدید تفاوت زیادی با ارقام قبلی نخواهد داشت ولی از آنها دقیق‌تر خواهد بود.

با توجه به این که احتمال تغییر در سیاست‌های کنترل مولید در آینده کمتر است بنابراین پیش‌بینی‌های جدید در دو فرض متوسط و پائین انجام شده و مفروضات آنها تا سال پایان دوره، مشابهت و همخوانی زیادی با پیش‌بینی‌های

^۱ - حبیب‌الله زنجانی و همکاران: مطالعات جمعیت در طرح آمایش سرزمین، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، گزارش مرحله اول، آذر ماه ۱۳۷۷

^۲ - حبیب‌الله زنجانی، طه نوراللهی: جداول مرگ و میر ایران برای سال ۱۳۷۵، بر حسب جنس و به تفکیک شهری و روستائی در کل کشور و استانها، مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، تهران، ۱۳۷۹، ۳۱۶ ص.

^۳ - طرح D.H.S وزارت بهداشت و درمان، گزارش اولیه برای بررسی

قبلی دارد. یافته‌های جدید در جدولهای شماره ۱ تا ۶ مندرج است و خلاصه آنها به شرح زیر است. (ارقام به هزار نفر)

جدول ۶: جمعیت کشور و جمعیت‌های شهری و روستائی در پیش‌بینی با فرض متوسط از ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ سال کل جمعیت جمعیت شهری جمعیت روستائی

سال	کل جمعیت	جمعیت شهری	جمعیت روستائی
۱۳۸۰	۶۸۰۶۹	۴۲۷۸۳	۲۵۲۸۶
۱۳۸۵	۷۵۶۷۵	۴۸۶۸۴	۲۶۹۹۰
۱۳۹۰	۸۴۲۲۶	۵۵۴۳۴	۲۸۷۹۲
۱۳۹۵	۹۲۷۵۶	۶۲۵۳۷	۳۰۲۱۹
۱۴۰۰	۱۰۰۶۰۲	۶۹۶۱۱	۳۰۹۹۱

جدول ۷: جمعیت کشور و جمعیت‌های شهری و روستائی در پیش‌بینی با فرض پائین از ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ سال

سال	کل جمعیت	جمعیت شهری	جمعیت روستائی
۱۳۸۰	۶۶۴۸۲	۴۱۹۰۰	۲۴۵۸۲
۱۳۸۵	۷۲۲۶۸	۴۶۷۶۷	۲۵۵۰۱
۱۳۹۰	۷۸۸۰۶	۵۲۳۴۵	۲۶۴۶۱
۱۳۹۵	۸۵۲۴۳	۵۸۲۰۶	۲۷۰۳۷
۱۴۰۰	۹۰۷۹۴	۶۳۹۲۲	۲۶۸۷۲

در فرض متوسط، جمعیت شهرنشین و روستانشین هر دو تا پایان دوره رو به افزایش خواهد بود. متوسط میزان رشد سالانه جمعیت شهری ۲/۴۸ درصد در سال (بین حداقل ۲/۱۴ درصد در سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ و ۶۰/ درصد در سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰) و متوسط رشد سالانه جمعیت روستائی ۱/۰۵ درصد در سال (بین حداقل ۰/۵ درصد در سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ و حداکثر ۱/۳۰ درصد در سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵) خواهد بود که برای جمعیت کل، متوسط میزان رشد سالانه‌ای معادل ۱/۹۸ درصد را مطرح خواهد ساخت که حداقل آن ۱/۶۲ درصد و حداکثر آن ۲/۱۴ درصد در سال خواهد بود.

در فرض پائین که وقوع آن در صورت عدم تجدید نظر دولت در شدت کاهش میزان رشد جمعیت، از احتمال بیشتری برخوردار خواهد بود، جمعیت شهرنشین تا پایان دوره به‌طور مداوم رو به افزایش خواهد گذاشت لیکن افزایش جمعیت روستائی در سال ۱۳۹۵ متوقف خواهد شد و از آن به بعد رو به کاهش خواهد بود. جمعیت

شهری کشور در این دوره بامیزان رشد سالانه‌ای معادل ۲/۱۳ درصد (بین حداقل ۱/۸۷ درصد در سال در فاصله ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ و حداکثر ۲/۲۵ درصد افزایش خواهد یافت.

جدول ۸ - خلاصه جدول پیش‌بینی جمعیت کشور در فواصل پنجساله از ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰ در فرض متوسط

سال	اندازه جمعیت (به هزار نفر)	تعداد مردان به ازاء ۱۰۰ نفر زن	میانگین سنی جمعیت	میزان رشد سالانه به درصد
۱۳۷۵	۶۱۶۵۳/۷	۱۰۴/۵	۱۹/۲۹	۰/۰۰
۱۳۸۰	۶۸۰۶۹/۰	۱۰۴/۱	۲۱/۱۱	۱/۹۸
۱۳۸۵	۷۵۶۷۴/۷	۱۰۳/۹	۲۲/۸۷	۲/۱۲
۱۳۹۰	۸۴۲۲۵/۸	۱۰۳/۷	۲۴/۴۲	۲/۱۴
۱۳۹۵	۹۲۷۵۶/۲	۱۰۳/۵	۲۵/۶۹	۱/۹۳
۱۴۰۰	۱۰۰۶۰۱/۸	۱۰۳/۴	۲۶/۳۳	۱/۶۲

تعداد جوانان در پیش‌بینیهای دو فرض متوسط و پائین، در مقاطع پنجساله از ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰ به ارقام زیر خواهد رسید.

سال	فرض متوسط	فرض پائین
۱۳۷۵	۱۷/۸۸۸ میلیون نفر	۱۷/۸۸۸ میلیون نفر
۱۳۸۰	۲۲/۱۲۰ میلیون نفر	۲۲/۱۲۰ میلیون نفر
۱۳۸۵	۲۴/۷۶۹ میلیون نفر	۲۴/۷۶۹ میلیون نفر
۱۳۹۰	۲۴/۰۶۰ میلیون نفر	۲۴/۰۶۰ میلیون نفر
۱۳۹۵	۲۳/۰۴۰ میلیون نفر	۲۱/۴۷۲ میلیون نفر
۱۴۰۰	۲۳/۹۹۶ میلیون نفر	۲۰/۶۲۶ میلیون نفر

و ویژگیهای کلی آن به شرح زیر خواهد بود:
الف) در فرض متوسط:

ویژگیهای کلی جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله کشور در نقاط شهری و روستایی آن در فاصله‌های پنجساله از ۱۳۷۵ تا

۱۴۰۰

حداکثر تعداد ۱۵ - ۲۹ ساله:

در کل کشور	۲۴۷۶۹ هزار نفر	در سال ۱۳۸۵
در جمعیت شهری	۱۶۵۲۵ هزار نفر	در سال ۱۳۹۰
در جمعیت روستائی	۸۵۱۵ هزار نفر	در سال ۱۳۸۵

بالاترین درصد جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله:

در جمعیت کشور	۳۲/۷ درصد	در سال ۱۳۸۵
در جمعیت شهری	۳۳/۴ درصد	در سال ۱۳۸۵
در جمعیت روستائی	۳۲/۰ درصد	در سال ۱۳۸۰

پائین ترین درصد جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله:

در جمعیت کشور با	۲۳/۹ درصد	در سال ۱۴۰۰
در جمعیت شهری با	۲۵/۳ درصد	در سال ۱۴۰۰
در جمعیت روستائی با	۲۰/۶ درصد	در سال ۱۴۰۰

نوسان تعداد حداکثر و حداقل جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله:

در جمعیت کشور	۶۸۸۱ هزار نفر بین سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵
در جمعیت شهری	۶۵۷۰ هزار نفر بین سالهای ۱۳۷۵ و ۱۴۰۰
در جمعیت روستائی	۲۱۳۱ هزار نفر بین سالهای ۱۳۸۵ و ۱۴۰۰

تفاوت جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله شهری و روستائی:

حداکثر با	۹۸۶۶ هزار نفر در سال ۱۳۹۵
حداقل با	۴۲۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۵

(ب) در فرض پائین:

ویژگیهای کلی جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله کشور و نقاط شهری و روستائی آن در فاصله‌های پنجساله از ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰

حداکثر تعداد افراد ۱۵ - ۲۹ ساله :

در کل کشور ۲۴۶۹ هزار نفر در سال ۱۳۸۵

در جمعیت کشور ۱۶۵۲۵ هزار نفر در سال ۱۳۹۰
در جمعیت روستائی ۸۵۱۵ هزار نفر در سال ۱۳۸۵

بالاترین درصد جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله :

در جمعیت کشور ۳۴/۳ درصد در سال ۱۳۸۵

در جمعیت شهری ۳۴/۸ درصد در سال ۱۳۸۵

در جمعیت روستائی ۳۳/۴ درصد در سال ۱۳۸۵

پائین ترین درصد جمعیت ۱۵ - ۲۹ :

در جمعیت کشور ۲۲/۷ درصد در سال ۱۴۰۰

در جمعیت شهری ۲۴/۶ درصد در سال ۱۴۰۰

در جمعیت روستائی ۱۸/۳ درصد در سال ۱۴۰۰

نوسان تعداد حداکثر و حداقل جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله

در جمعیت کشور ۶۸۸۱ هزار نفر بین سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

در جمعیت شهری ۵۴۸۱ هزار نفر بین سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

در جمعیت روستائی ۳۶۰۲ هزار نفر بین سالهای ۱۳۸۵ و ۱۴۰۰

تفاوت جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله شهری و روستائی

حداکثر با ۱۰۷۹۹ هزار نفر در سال ۱۴۰۰

حداقل با ۴۲۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۵

حاصل کلام آن که به جهت تغییرات ساختاری جمعیت کشور تا سال ۱۴۰۰، به تدریج آثار افزایش شدید باروری اوان انقلاب اسلامی که در سال ۱۳۷۵ در گروههای سنی ۱۰- ۱۴ و ۵- ۹ ساله قرار داشت به سنین بالاتر ارتقاء یافته و در سال ۱۳۸۵ در گروههای سنی ۱۵- ۱۹ و ۲۰- ۲۴ ساله جای خواهد گرفت و با گذشت ۱۰ سال دیگر به سنین ۲۵- ۲۹ و ۳۰- ۳۴ ساله جای می گیرند و این موج در سال ۱۴۰۰ از گروههای سنی جوان گذشته و آثار خود را در سنین میانسالی ظاهر می سازد. بدین ترتیب تا سال ۱۳۹۵ آخرین گروه سنی پنجساله دوره جوانی یعنی سنین ۲۵- ۲۹ سالگی تحت تأثیر این موج خواهد بود و از آن پس موالید سالهای ۱۳۷۰ به بعد وارد این سنین می گردد. بی تردید در زمانی که این موج در گروههای سنی ۲۰- ۲۴ و ۲۵- ۲۹ سالگی قرار داشته باشد به دلیل

بالا بودن میزانهای باروری در این سنین آثار خود را بر موالید آن سالها ظاهر خواهد ساخت و این همان اثری است که در هرمهای سنی سال ۱۴۰۰ در گروههای سنی ۵- ۹ و ۱۰- ۱۴ ساله دیده می‌شود - اثری که می‌توان آن را "خیز مقطعی" نامید- که معمولاً به فاصله‌های ۲۵ ساله تکرار می‌شود ولی در هر تکراری کم اثرتر از تکرار قبلی می‌گردد تا به عامل کم اثرتری در تحولات درازمدت جمعیت تبدیل شود.

در نتیجه‌گیری کلی از این بحث می‌توان به نکات زیر اشاره کرد :

۱- جمعیت کشور در سال ۱۴۰۰ در قالب فرضیه‌های تحقق‌پذیری که رسیدن به هر یک از آنها شرایط و اقدامات خاصی را می‌طلبد بین ۹۰ تا ۱۰۰ میلیون نفر قرار خواهد داشت و در ۲۰ سال آینده حدود ۲۲ تا ۳۲ میلیون نفر بر آن افزوده خواهد شد. در این جمعیت، فاصله شهرنشینی بین ۵۳ تا ۶۳ درصد و جمعیت روستائی بین ۹ تا ۲۳ درصد افزوده خواهد شد.

۲- جمعیت جوان ۱۵-۲۹ ساله از ۱۷/۹ میلیون نفر در سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۸۵ رو به افزایش خواهد بود و به ۲۴/۸ میلیون نفر خواهد رسید و آنگاه در قالب فرضیه‌های مورد بحث به ۲۰/۶ تا ۲۴/۰ میلیون نفر کاهش خواهد یافت و آثار باروری شدید جمعیت در اوان انقلاب را پشت سر خواهد گذاشت.

۳- نسبت جمعیت جوان ۱۵-۲۹ ساله به کل جمعیت در سال از ۲۹/۰ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۳۲/۷ درصد در سال ۱۳۸۵ خواهد رسید و از آنگاه تا رسیدن به ۲۲/۷ تا ۲۳/۹ درصد در سال ۱۴۰۰ رو به کاهش خواهد بود و از آن به بعد نیز روند کاهش خود را تا رسیدن به سطح ثابتی ادامه خواهد داد.

۴- با توجه به افزایش مستمر شهرنشینی در کشور، جمعیت جوان ۱۵- ۲۹ ساله شهرنشین، از ۶۱/۷ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۷۳/۴ تا ۷۶/۲ درصد در سال ۱۴۰۰ خواهد رسید و از آن به بعد نیز به روند افزایش کندشونده‌ای ادامه خواهد داد.

۵- در مقاطع زمانی پنجساله از ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰ اهمیت نسبی جوانان در گروههای سنی ۱۵-۱۹، ۲۰-۲۴ و ۲۵-۲۹ ساله تغییر خواهد یافت و نسبت گروه سنی اول به گروه سنی آخر از ۱/۵۸ برابر در سال ۱۳۷۵ به کمتر از نصف (۰/۷۶ برابر) تقلیل خواهد یافت و این دگرگونی اثرات زیادی بر برنامه ریزیهای کوتاه مدت تأمین نیازهای جوانان بر جای خواهد گذاشت.

جدول ۹: خلاصه جدول پیش‌بینی جمعیت کشور در فواصل پنجساله از ۱۳۷۵ تا ۱۴۰۰ در فرض متوسط

سال	اندازه جمعیت (به هزار نفر)	تعداد مردان به ازاء ۱۰۰ نفر زن	میانگین سنی جمعیت	میزان رشد سالانه به درصد
۱۳۷۵	۶۱۵۳/۷	۱۰۴/۵	۱۹/۲۹	۰۰
۱۳۸۰	۶۸۰۶۹/۰	۱۰۴/۱	۲۱/۱۱	۱/۹۸

۲/۱۲	۲۲/۸۷	۱۰۳/۹	۷۵۶۷۴/۷	۱۳۸۵
۲/۱۴	۲۴/۴۲	۱۰۳/۷	۸۴۲۲۵/۸	۱۳۹۰
۱/۹۳	۲۵/۶۹	۱۰۳/۵	۹۲۷۵۶/۲	۱۳۹۵
۱/۶۲	۲۶/۳۳	۱۰۳/۴	۱۰۰۶۰/۸	۱۴۰۰

۲-۲- ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی جوانان

۲-۲-۱- بررسی و تحلیل وضعیت اشتغال افراد گروههای سنی ۱۵-۲۹ ساله به تفکیک سن، جنس، شهری و روستائی

از ویژگیهای عمده جمعیت ایران از سال ۱۳۳۵ که نخستین سرشماری عمومی کشور انجام شده است کاهش نسبت فعالیت (یعنی سهم مجموع جمعیت شاغل و بیکار جوای کار در جمعیت ۱۰ ساله به بالا) است به طوری که این نسبت در طول زمان مستمراً کاهش یافته و به ارقام زیر رسیده است. (جدول ۱۰)

جدول ۱۰: نسبت فعالیت در جمعیت کشور بر حسب جنس در سالهای سرشماری

نسبت فعالیت درصد			سال
زن	مرد	دوجنس	
x	x	*x	۱۳۳۵
۱۲/۵	۷۷/۰	۴۵/۹	۱۳۴۵
۱۲/۹	۷۰/۸	۴۲/۶	۱۳۵۵
۸/۲	۶۸/۴	۳۹/۰	۱۳۶۵
۹/۱	۶۰/۸	۳۵/۳	۱۳۷۵

این نسبتها در مورد مردان مدام رو به کاهش بوده و در مورد زنان نیز با نوسانات جزئی روندی کاهشی داشته است. با توجه به تغییر فعالیت و تقسیم بندی جمعیت به زیرگروههای خاص، مقایسه یافته‌های سرشماریهای قبل از انقلاب اسلامی با سرشماریهای بعد از آن خالی از اشکال نیست. در مورد جمعیت واقع در سنین فعالیت نیز با توجه به افزایش سن قانونی کار، بحث از جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر وافی به مقصود نمی‌باشد در این مورد باید

* تقسیم بندی سن در سرشماری ۱۳۳۵، امکان محاسبه نسبت فعالیت را در آن سرشماری نظیر سرشماریهای دیگر به دست نمی‌دهد.

از جمعیت ۶۴-۱۵ ساله به عنوان جمعیت واقع در سن کار استفاده کرد و تغییرات و تحولات فعالیت و اشتغال را در آن جمعیت دنبال نمود. (جدول ۱۱).

جدول ۱۱: نسبت فعالیت در جمعیت ۲۹-۱۵ ساله کشور در سالهای بعد از انقلاب

نسبت فعالیت در گروههای سنی جوان			سال
۲۹-۲۵	۲۴-۲۰	۱۹-۱۵	
۵۲/۹	۴۹/۳	۳۰/۴	۱۳۶۵
۵۳/۱	۴۹/۱	۲۷/۳	۱۳۷۰
۵۲/۴	۴۲/۹	۲۱/۷	۱۳۷۵
۵۷/۸	۴۸/۱	۲۱/۵	۱۳۷۹

این ارقام کاهش مستمر نسبت فعالیت در گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله و کاهش جزئی آن را با نوساناتی در گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله نشان می‌دهد که ارقام مربوط به گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله را به جز در سال ۱۳۷۵ رو به افزایش می‌نمایند. این افزایش در فاصله سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۹ معنی‌دارتر است هر چند که ارقام مربوط به سال ۱۳۷۹ از نمونه‌گیری به دست آمده و با ارقام سالهای قبل که حاصل سرشماریها است سنخیت مشابهی ندارد. با تفکیک جمعیت فعال به دو گروه شاغل و بیکار جویای کار و محاسبه نسبت‌های اشتغال و بیکاری بر حسب سن و جنس و نقاط شهری و روستائی در جدول ۳۳ همان گونه که از جدول مزبور برمی‌آید نسبت‌های اشتغال نیز در گروه سنی ۱۵ - ۱۹ ساله برای مردان حدود ۳۷ درصد (۴۰ درصد در شهر و ۳۳ درصد در روستا) افت کرده لیکن در مورد زنان در کل کشور و نقاط روستائی رو به افزایش بوده و در شهر تقریباً ثابت مانده است. کاهش نسبت اشتغال مردان در گروههای سنی ۲۴-۲۰ و ۲۹-۲۵ ساله هم در شهر و هم روستا و به تبع آنها در کل کشور نیز مصداق یافته و نسبتهای اشتغال زنان نیز در تمام موارد رو به افزایش بوده است. این دو جریان متضاد را می‌توان از یک طرف ناشی از مشکلات مربوط به اشتغال‌زایی و از طرف دیگر الزام جامعه به مشارکت بیشتر زنان در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی دانست، الزامی که با افزایش تعداد نسبت زنان دارای تحصیلات عالی و افزایش تعداد متقاضیان جوان زن برای کار و اشتغال هماهنگی دارد. کافی است گفته شود که در فاصله چهل ساله ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵ تعداد زنان دارای تحصیلات عالی در کشور از ۲۸۲۸ نفر به بیش از ۸۸۲ هزار نفر رسیده و بیش از ۳۱۰ برابر شده است، روندی که در سالهای آینده باز هم شدت خواهد گرفت و فارغ التحصیلان عالی‌تر از زنان را وارد عرصه کار و فعالیت و مشارکت خواهد نمود. در صورتی که روند تغییرات نسبت اشتغال به جمعیت در گروههای سنی مورد بحث تا سال ۱۴۰۰ به گونه‌ای که در دوره ۱۳۶۵ - ۱۳۷۹ جریان داشته است ادامه یابد نسبتهای اشتغال سال ۱۴۰۰ در آن گروههای سنی به ارقام زیر خواهد رسید. (جدول ۱۲)

جدول ۱۲: برآورد نسبتهای اشتغال جوانان در سال ۱۴۰۰

سن	مردان	زنان
۱۹-۱۵ ساله	۱۰/۲ درصد	۹/۸ درصد
۲۴-۲۰ ساله	۳۵/۸ درصد	۲۱/۵ درصد
۲۹-۲۵ ساله	۷۲/۲ درصد	۳۴/۷ درصد

این امر به معنی افزایش مشارکتهای اقتصادی زنان و کاهش نسبتهای اشتغال مردان در آن گروههای سنی خواهد بود. در این گزینه تعداد جوانان شاغل در سال ۱۴۰۰ در قالب فرضهای پیشبینی جمعیت به ارقام مندرج در جدول ۱۳ خواهد رسید. (ارقام به هزار نفر)

جدول ۱۳: برآورد تعداد شاغلان ۱۵-۲۹ ساله کشور در سال ۱۴۰۰ بر پایه روند سالهای ۱۳۶۵ - ۱۳۷۹

گروه سنی	در فرض اول پیشبینی		در فرض دوم پیشبینی	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۵-۲۹ ساله	۴۴۱۹	۲۴۱۲	۴۰۳۹	۲۱۶۳
۱۹-۱۵	۴۸۹	۴۴۶	۳۹۵	۳۶۰
۲۴-۲۰	۱۴۵۹	۸۳۴	۱۱۷۳	۶۷۱
۲۹-۲۵	۲۴۷۱	۱۱۳۲	۲۴۷۱	۱۱۳۲
جمع دو جنس	۶۸۳۱		۶۲۰۲	

که با توجه به تعداد شاغلان سال ۱۳۷۵ کشور در آن گروههای سنی، تعداد مشاغلی که در این شرایط باید تا سال ۱۴۰۰ برای جوانان تأمین شود بین ۸۷۱ هزار تا یک میلیون و پانصد هزار شغل خواهد بود که علاوه بر مشاغل جایگزین به علت کاهش شدید نسبت اشتغال در گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله باید سالانه بین ۳۴ تا ۶۰ هزار شغل جدید برای آنان ایجاد کرد.

در گزینه دیگری که می‌توان نسبت اشتغال مردان را در سطح سال ۱۳۷۹ در نظر گرفت و افزایش نسبتهای اشتغال زنان تا سال ۱۴۰۰ را دخالت داد تعداد مشاغل لازم برای جوانان در آن سال بین ۷۲۴۹ هزار تا ۸۴۵۳ هزار شغل افزایش خواهد یافت که با کسر تعداد مشاغل سال ۱۳۷۵ (۵۳۳۱ هزار شغل) باید تا آن سال بین ۱/۹۱۸

میلیون تا ۳/۱۲۵ میلیون شغل جدید ایجاد کرد که رقم سالانه‌ای بین ۷۷ تا ۱۲۵ هزار شغل را برای جوانان مطرح می‌سازد. این ارقام به معنی استمرار وضع بحرانی کنونی اشتغال مردان جوان تا سال ۱۴۰۰ است و در صورتی که بخواهند نسبتهای اشتغال آنان را تا آن سال فقط ۱۰ درصد افزایش دهند تعداد مشاغل جدیدی که باید ایجاد شود سالانه بین ۱۰۶ تا ۱۵۹ هزار خواهد بود.

توجه به نسبتهای بیکاری جوانان در کنار وضع اشتغال آنان نیز حائز اهمیت است. این نسبتها به گونه‌ای که ارقام جدول ۱۳ نشان می‌دهند با نوسانات زیادی مواجه هستند. در صورتی که وضع سال ۱۳۷۹ ملاک قضاوت قرار گیرد بالاترین نسبت بیکاری با ۲۵/۵ درصد به مردان گروه سنی ۲۰ - ۲۴ ساله تعلق خواهد گرفت که این رقم در نقاط شهری ۲۴/۵ درصد، در نقاط روستائی ۲۷/۰ درصد، و در گروه ۲۵ - ۲۹ ساله نیز حدود ۱۵ درصد است، که درصدهای بسیار بالائی از بیکاری محسوب می‌شوند. بدیهی است در صورتی که روند کاهش نسبت اشتغال تا سال ۱۴۰۰ ادامه یابد روندی که افزایش سالانه ۳۴ تا ۶۰ هزار شغل جدید را لازم دارد نسبتهای بیکاری با شدت بیشتری افزایش خواهد یافت و به حدود ۳۵ تا ۴۰ درصد خواهد رسید که مشکل بسیار مهمی برای گذران مطلوب زندگی خواهد بود. برای اجتناب از این وضع همه تلاشها باید در جهت ارتقاء نسبتهای اشتغال مردان جوان بسیج شود و ایجاد سالانه ۱۰۶ تا ۱۵۹ هزار شغل جدید مدنظر قرارگیرد.

نسبتهای بیکاری زنان در جدول شماره ۱۳ فریبنده است. این نسبتها ارقام بسیار پائینی هستند که به ظاهر می‌توان آنها را پذیرفت لیکن باید توجه داشت که ارقام مذکور انعکاسی از سهم بسیار پائین زنان در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی است، سهمی که در سال ۱۳۷۵ حدود ۹ درصد بوده است. تحولات جاری در جهت افزایش نسبتهای فعالیت و اشتغال زنان بخش عظیمی از آنان را که در سالهای اخیر به عنوان خانه‌دار و یا افرادی که در جستجوی کار نبوده و در گروه‌بندی وضع فعالیت تحت عنوان "سایر" رده‌بندی شده بودند به گروه متقاضیان کار و فعالیت خواهند پیوست و در شرایط عدم امکان ایجاد فرصتهای شغلی لازم درصد بیکاران آنان را نیز بالا خواهد برد. از نظر عددی، در سال ۱۳۷۵ حداقل ۹۲۷ هزار نفر بیکار جویای کار ۱۵ - ۲۹ ساله در کشور وجود داشته است که ۲۸۹۱ نفر آنان دارای مدرک عالی بوده‌اند. نزدیک به ۷۸ درصد بیکاران جوان را مردان و کمی بیش از ۲۲ درصد آنان را زنان تشکیل می‌داده‌اند. توزیع آنها بر حسب جنس و گروه‌های سنی در کل کشور و نقاط شهری و روستائی به شرح جدول ۱۳ بوده است.

گفتنی است که ۸۰۱۹۵۷ نفر از مجموع بیکاران ۱۵ - ۲۹ ساله کشور را بیکاران قبلاً غیرشاغل تشکیل می‌داده که معادل ۸۶/۵ درصد کل بیکاران می‌گردد و تنها ۱۲۴۹۵۵ نفر از آن بیکاران قبلاً شاغل بوده‌اند و این در شرایطی است که در تقسیم بندی جمعیت بر حسب وضع فعالیت ۸۱۴۱۴۱ نفر از جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله نیز تحت عنوان "سایر" رده‌بندی شده‌اند که در تدوین استراتژیهای اشتغال جوانان باید بخش مهمی از آنان را نیز متقاضیان کار و اشتغال محسوب داشت.

۲-۲-۲- بررسی و تحلیل اجتماعی - اقتصادی پدیده مهاجرت در میان گروه سنی ۱۵ - ۲۹ سال در کشور

به تفکیک جنس و سن

مهاجرت یکی از عوامل چهارگانه تغییر و تحول جمعیت بوده و به دلیل ماهیت خود می‌تواند علاوه بر تغییرات دراز مدت و طولانی، آثار سریع و کوتاه مدتی را نیز بر روی تعداد و ساختار جمعیت ایجاد کند و تعادل و یا عدم تعادل‌ها را در جمعیت‌های تحت تأثیر خود به وجود بیاورد.

مهاجرت پدیده خاصی است که به طرز بارزی در ارتباط با جنس و گروه‌های سنی قرار می‌گیرد و معمولاً مردان و گروه‌های سنی جوان را بیش از زنان و گروه‌های سنی سالمند تحت تأثیر قرار می‌دهد و یا از آنها اثر می‌پذیرد.

مهاجرت می‌تواند راه حلی برای بحران‌های جمعیتی باشد. اضافه جمعیت را از نقطه‌ای به خارج از آن هدایت کند، نیروی کار اضافی و بیکار را به نواحی دیگر سوق دهد، و عدم تعادل‌های ساختاری جمعیت را مرتفع کند.

مهاجرت در داخل کشورها نیز می‌تواند بر انگیزنده توسعه، تفاهم و همزیستی، و تأمین‌کننده منافع کل جامعه باشد، نابرابری‌های توسعه را در مناطق مختلف کاهش دهد و یا به تجمع جمعیت در شهرهای بزرگ و محدوده‌های خارج از سرزمین بینجامد و از آن طریق مشکلاتی را در تنظیم بهینه امور ایجاد کند.

مهاجران به دو دسته تقسیم می‌شوند. مهاجران اصلی و مهاجران تبعی. جوانانی که به دنبال یافتن کار و یا کار بهتر از نقطه‌ای به نقطه دیگر عزیمت می‌کنند جزء مهاجران اصلی محسوب می‌شوند و در صورتی که در محل‌های جدید استقرار یابند و تثبیت وضع پیداکنند به عامل برانگیزنده مهاجرت‌های تبعی نیز تبدیل می‌شوند.

تقسیم بندی مهاجران بر حسب گروه‌های سنی پنجساله که بتواند سه گروه سنی ۱۵-۱۹، ۲۰-۲۴ و ۲۵-۲۹ ساله را در برگیرد از سرشماری سال ۱۳۴۵ معمول شد و در سرشماری‌های بعد از انقلاب اسلامی، اطلاعات مربوط به مهاجران را در اغلب جدول‌های سرشماری در گروه‌های سنی ۱۰ ساله به دست دادند و همین امر بررسی تفصیلی مهاجرت‌ها را در پاره‌ای از موارد در گروه‌های سنی پنجساله یا اشکال مواجه ساخت. از همین سرشماری، تفکیک مهاجران بر حسب جنس نیز معمول شد و اطلاعات مربوط به آنان جداگانه جدول بندی گردید.

آمارهای سال ۱۳۴۵ جابه‌جائی جمعیت در داخل شهرستان را به دست می‌دهد در زمان این سرشماری تعداد جوانانی که در شهرستان محل تولد خود اقامت نداشته و در یکی از شهرستان‌های استان مربوطه و یا سایر استانها اقامت داشته‌اند به شرح جدول ۱۴ بوده است.

جدول ۱۴ - مهاجران طول عمر جوانان ۱۵ - ۲۹ ساله تا سرشماری ۱۳۴۵

گروه سنی	در داخل استان	در استانهای دیگر	نسبت مردان به زنان
جمعیت سه گروه سنی	۳۷۳۲۹۱	۶۳۷۲۴۴	—
۲۹-۱۵ ساله	۱۱۸۷۶۳	۱۸۹۰۵۲	۵۰/۵ درصد
۲۴-۲۰ ساله	۱۳۲۳۲۵	۲۲۴۶۴۲	۶۶/۹ درصد
۲۹-۲۵ ساله	۱۲۲۲۰۳	۲۲۳۵۵۰	۵۴/۶ درصد

۸۵۹۶۳۵ نفر از کل این افراد (۱۰۱۰۵۳۵ نفر) ساکن در نقاط شهری بوده‌اند و بدین ترتیب در شرایطی که تنها ۳۹ درصد جمعیت کشور را ساکنان نقاط شهری تشکیل می‌دادند سهم مهاجران جوان به این نقاط از مجموع مهاجران داخلی این سه گروه سنی کمی بیش از ۸۵ درصد بوده است.

تعداد مهاجران این گروه‌ها در جمعیت سال ۱۳۵۵ به ۲۵۳۴۶۰۰ نفر افزایش یافت که سهم نسبی مهاجران جوان به کل جمعیت را از ۴/۰ درصد در سال ۱۳۴۵، به ۷/۵ درصد در ۱۳۵۵ رساند. سهم مردان در بین این مهاجران ۵۴/۸ درصد و سهم مهاجران نقاط شهری به ۸۸/۲ درصد رسید که به‌طور معنی‌داری بالاتر از نسبت شهرنشینی جمعیت کشور (۴۷/۰ درصد) بوده است.

با تغییر تعریف مهاجرت در سرشماریهای بعد از انقلاب و عدم ارائه جداول تفصیلی مهاجرت در محدودهای تقسیمات کشوری (شهرستان، استان) بر حسب سن و جنس، بحث مهاجرت را باید به گونه دیگر مطرح کرد و در آن تعداد مهاجران جابه‌جا شده در داخل کشور را در فاصله‌های ۱۰ ساله بین دو سرشماریها مطرح ساخت و چون گروه‌بندی سنی مهاجرت در جدولهای سرشماری سال ۱۳۶۵ به گروههای ۱۰ ساله ۱۰-۱۹، ۲۰-۲۹ تغییر یافت از این رو تنها نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵ را که در آن تعداد مهاجران گروههای سنی ۱۵-۱۴، ۲۰-۲۴ و ۲۵-۲۹ در فاصله سالهای ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ در دست است ذکر نموده و ویژگیهای اقتصادی و اجتماعی آنها را برمی‌شمریم.

تعداد این افراد در سه گروه مورد بحث در مجموعه جابه‌جائیهای داخل شهرستانی، داخل استانی فراتر از شهرستان محل تولد، و بین استانی فراتر از استان محل تولد جمعاً به ۳۴۶۸۸۴۷ نفر رسید که توزیع آنها بر حسب جنس و شهر و روستا به شرح جدول ۱۵ است.

جدول ۱۵ - مهاجران وارد شده ۱۵ - ۲۹ ساله در فاصله سالهای ۱۳۶۵ - ۱۳۷۵

نسبت شهری	نسبت مردان	تعداد	گروه سنی
۶۷/۶ درصد	۵۷/۱ درصد	۳۴۶۸۸۴۷	جمع سه گروه سنی
۷۰/۲ درصد	۵۴/۶ درصد	۱۰۶۶۲۰۵	۱۵-۲۹ ساله
۶۴/۸ درصد	۵۹/۰ درصد	۱۲۸۸۸۳۷	۲۰-۲۴ ساله
۶۸/۳ درصد	۵۳/۷ درصد	۱۱۳۴۰۵	۲۵-۲۹ ساله

حدود ۵۵۸۳۹۰ نفر از مهاجران بین استانی این سه گروه سنی که جمعاً ۱۴۴۲۵۲۳ نفر را شامل می‌شده است و معادل ۳۸/۷ درصد آنها می‌شود وارد استان تهران شده‌اند در حالی که جمعیت این استان در آن سال تنها ۱۸/۶ درصد کل جمعیت کشور را تشکیل می‌داد.

توزیع بر حسب طول مدت مهاجرت: بررسی مهاجران جوان ۱۵ - ۲۹ ساله بر حسب طول مدت مهاجرت در دوره ۱۰ ساله ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ نشان دهنده کاهش اهمیت نسبی مهاجرت بر حسب قدمت زمان است. این امر در صورتی که از برآورد نادرست زمان مهاجرت ناشی نشود به معنی شدت گرفتن مهاجرت‌های جوانان در طول زمان است به طوری که تعداد مهاجرانی که ۹ سال از قدمت مهاجرتی آنها می‌گذرد کمتر از ۱۰ درصد مهاجرانی است که در سال قبل از سرشماری (با قدمت کمتر از یک سال) مهاجرت کرده‌اند. گر چه ارقام زیر کاهش محسوس تعداد مهاجران بر حسب قدمت مهاجرتی را نشان می‌دهد (جدول ۱۶):

جدول شماره ۱۶ - توزیع مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله فاصله سالهای ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ کشور بر حسب قدمت مهاجرتی

درصد به کل	تعداد	قدمت مهاجرتی
۱۰۰/۰	۳۵۵۷۷۵۰	جمع
۲۰/۳	۷۲۲۹۰۱	کمتر از یکسال
۱۷/۳	۶۱۶۶۱۹	یکسال
۱۲/۵	۴۴۳۳۲۷۳	دو سال
۱۱/۰	۳۹۱۲۴۷	سه سال
۸/۷	۳۰۹۴۷۱	چهار سال
۹/۲	۳۲۷۲۲۱	پنج سال
۶/۷	۲۳۸۲۴۲	شش سال
۵/۶	۱۹۸۶۵۴	هفت سال
۴/۹	۱۷۴۱۴۶	هشت سال

۱/۸	۶۳۵۷۴	نه سال
۲/۰	۷۲۴۰۲	اظهاری نشده

لیکن معمولاً در بررسی مهاجرتها بر حسب مدت مهاجرت تقویم نادرستی از طرف مهاجران داده می شود و آنها معمولاً نمی توانند مدت مهاجرت خود را به درستی تعیین و اعلام نمایند.

ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی مهاجران

تنها در سرشماری سال ۱۳۷۰ کشور و سرشماری بعد از آن است که اطلاعاتی درباره برخی از ویژگیهای اقتصادی و اجتماعی مهاجران بر حسب سن داده شده است. اطلاعات زیر از یافته های آن سرشماری استخراج و استنتاج شده است:

۱ - وضع سواد و تحصیل مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله

در سال ۱۳۷۰، از کل ۱۲۳۵۵۴۴ نفر مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۰ کمی بیش از ۵۶/۷ درصد با سواد بوده اند که ۲۸/۷ درصد آنها را افراد در حال تحصیل تشکیل می داده اند. نسبت با سوادان در بین مهاجران مرد این گروههای سنی ۸۷/۳ و در بین مهاجران زن همان گروهها ۲۵/۷ درصد بوده است. درصد کمی از مهاجران زن با سواد این سنین (۲۲/۱ درصد) را شاغلان به تحصیل تشکیل می داده اند در حالی که سهم مردان شاغل به تحصیل در بین مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله، ۳۴/۳ درصد بوده است. این نسبتها به تفکیک در بین مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله نقاط شهری و روستائی به شرح جدول ۱۷ بوده است.

جدول شماره ۱۷ - اطلاعات مربوط به سواد و تحصیل مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله دوره پنجساله ۱۳۶۵ - ۱۳۷۰

به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستائی کشور در سال ۱۳۷۰

جنس و شهر و روستا	تعداد مهاجران	درصد با سوادان	درصد شاغلان به تحصیل
شهر			
مرد و زن	۸۵۸۴۳۲	۸۵/۶	۳۱/۲
مرد	۴۳۱۷۴۳	۹۰/۶	۳۶/۸
زن	۴۳۶۶۸۹	۸۰/۹	۲۵/۰
روستا			
مرد و زن	۳۷۷۱۱۲	۷۱/۶	۲۱/۷

۲۷/۹	۷۹/۹	۱۹۰۶۳۰	مرد
۱۳/۷	۶۳/۲	۱۸۶۴۸۲	زن

بدیهی است که بخش مهمی از ارقام مربوط به شاغلان به تحصیل در جمعیت ۱۵ - ۲۹ ساله روستائی را شاغلان به تحصیل روستاهای پیرامونی شهرهای بزرگ تشکیل می‌دهد و همه آنها شاغل تحصیل در نقاط روستائی نمی‌باشند. بعضی از نهادهای آموزش مانند دبیرستانها، دانشسراهای عشایری، و مراکز آموزش عالی کشاورزی و امثال آن در روستاها استقرار دارند که می‌توانند بخش کمی از مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله را آموزش دهند. در هر حال تحصیل را باید به عنوان یکی از انگیزه‌های مهاجرت جوانان محسوب داشت.

جدول شماره ۱۸ - نسبت اشتغال مهاجران ۱۵ - ۲۹ ساله در جمعیت فعال در مقایسه همان نسبت‌ها در بین افراد همان گروههای سنی به تفکیک جنس و شهر و روستا در سال ۱۳۷۰

نسبت اشتغال				
جمعیت		مهاجران		
زن	مرد	زن	مرد	
				در کل جمعیت
۵۳/۸	۷۷/۰	۶۶/۹	۸۳/۲	۱۹-۱۵
۶۷/۱	۸۴/۴	۸۲/۶	۹۰/۰	۲۴-۲۰
۸۴/۱	۹۲/۳	۹۱/۷	۹۴/۵	۲۹-۲۵
				در جمعیت شهرنشین
۴۳/۷	۷۷/۶	۶۶/۵	۸۳/۶	۱۹-۱۵
۶۶/۲	۸۳/۹	۸۱/۹	۹۰/۰	۲۴-۲۰
۸۵/۰	۹۲/۳	۹۱/۴	۹۴/۵	۲۹-۲۵
				در جمعیت روستائین
۶۰/۸	۷۶/۳	۶۷/۶	۸۲/۶	۱۹-۱۵
۶۸/۹	۸۵/۰	۸۵/۲	۹۰/۱	۲۴-۲۰
۸۱/۷	۹۲/۳	۹۲/۶	۹۴/۶	۲۹-۲۵

در نتیجه بی هیچ تردیدی نسبت اشتغال جوانان مهاجر، اعم از زن و مرد بر نسبت اشتغال جوانان فزونی دارد و این تفاوت در هر سه گروه سنی ۱۵ - ۱۹، ۲۰ - ۲۴ و ۲۵ - ۲۹ ساله مشهود است و در گروه سنی ۱۵ - ۱۹ ساله فزونی بیشتری دارد.

۳-۲- بررسی و تحلیل وضع مسکن و درآمد گروههای سنی ۱۵-۲۹ ساله کشور

۳-۲-۱- جمعیت شهری کشور

نتایج آمارگیری از هزینه درآمد خانوارهای کشور توسط مرکز آمار ایران در سال ۱۳۷۹ بر یافته‌های زیر تأکید دارد:

- ۱- همراه با افزایش هزینه خانوار حدود بر خورداری از تسهیلات عمده مسکن در مجموع خانوارهای مورد مطالعه (شهری و روستائی با هم) افزوده می‌شود.
- ۲- با افزایش هزینه خانوار، درصد مالکیت واحدهای مسکونی در جامعه شهری افزایش می‌یابد و از ۵۵/۷ درصد در گروه درآمدی کمتر از ۶۰ هزار تومان در ماه به بیش از ۳/۸۰ درصد در گروه درآمدی ۵۰۰ هزار تومان و بیشتر در ماه می‌رسد. این ارقام در سطوح هزینه‌ای کمتر از ۱۰۰ هزار تومان در ماه ۵۹/۵ درصد، در سطوح هزینه‌ای ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان در ماه، ۷/۶۹ درصد و در سطوح هزینه‌ای بالاتر از ۲۰۰ هزار تومان در ماه، ۷۷/۳ درصد بوده است. به موازات افزایش هزینه در خانوارهای دارای سرپرست جوان ۱۵-۲۹ ساله نیز نسبت واحدهای مسکونی ملکی به طور محسوسی افزایش می‌یابد و از ۴۶/۰ درصد در بین این خانوارها (۳۰/۴۵ درصد در شهر، ۹۲/۶۲ درصد در روستا) به ترتیب به ۵۸/۷ درصد کل (۴۵/۰ درصد در شهر، ۷۴/۲ درصد در روستا) می‌رسد. در مقابل با افزایش سطح هزینه، درصد خانوارهای ساکن در واحدهای مسکونی اجاره‌ای رو به کاهش می‌گذارد و از ۲۲/۶ درصد به ۱۱/۵ درصد تقلیل می‌یابد. این وضع در بین خانوارهای دارای سرپرست جوان ۱۵ - ۲۹ ساله اعم از شهری و روستائی نیز از روند فوق تبعیت می‌کند. به همین ترتیب با افزایش سطح هزینه که مترادف با افزایش سطح درآمد است نسبت خانوارهای ساکن در واحدهای مسکونی مجانی هم کاهش می‌یابد و در کل کشور، از ۱۷/۰ درصد به ۹/۲ درصد می‌رسد. این روند نیز در مورد نسبت خانوارهای دارای سرپرست جوان هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستائی صادق است.
- ۳- در مورد تعداد اتاق در اختیار خانوارها در رابطه با سطح هزینه آنها، یافته‌های آمارگیری، رابطه عکسی را بین آن دو به تصویر می‌کشد. بدین معنی که با افزایش سطوح هزینه خانوارها، نسبت خانوارهای شهری ساکن در یک اتاق از ۲/۱۲ درصد در سطوح هزینه‌ای کمتر از ۱۰۰ هزار تومان در ماه به ۲/۲ درصد در گروه بالا و به ۵/۰ درصد در گروه بالاتر یعنی سطوح هزینه‌ای بالاتر از ۲۰۰ هزار تومان در ماه می‌رسد. این وضع در مورد خانوارهای دارای سرپرست جوان نیز صادق است و از ۲۱/۶ درصد در کل (۲۱/۸ درصد در شهر و ۲۱/۴ درصد در روستا) به ۴/۳ درصد (۴/۳ درصد در شهر ۶/۴ درصد در روستا) فرومی‌افتد.

در مورد خانوارهای ساکن در واحدهای مسکونی دارای ۳ اتاق نیز وضع بر همین روال است. این نسبت با افزایش سطوح هزینه خانوار در نقاط شهری از ۲۷/۲ درصد در سطح پائین به ۱۱/۵ درصد در سطح میانی و ۳/۹ درصد در سطح بالا کاهش می‌یابد. ارقام مربوط به خانوارهای دارای سرپرست جوان نیز، در کل از ۳۶/۶ درصد به ۱۴/۲ درصد، در جامعه شهری از ۳۸/۳ درصد به ۱۳/۶ درصد و در جامعه روستائی از ۳۵/۲ درصد به ۱۵/۰ درصد تقلیل می‌یابد این اطلاعات به تفصیل در جدولهای شماره ۱۹ تا ۲۵ درج شده است.

جدول ۱۹- تعداد اتاق در اختیار خانوار بر حسب سطوح درآمدی در جمعیت کشور در آمارگیری نمونه‌ای سال ۱۳۷۹ مرکز آمار ایران

بیش از ۲۰۰ هزار تومان	۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان میانگین ارقام	کمتر از ۱۰۰ هزار تومان میانگین ارقام	کل	
۴/۴	۳/۷	۲/۹	۳/۷	متوسط
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
۰/۵	۲/۲	۱۲/۲	۴/۷	۱ اتاق
۳/۹	۱۱/۵	۲۷/۲	۱۳/۶۴	۲ اتاق
۹۵/۶	۸۶/۳	۶۰/۶	۸۱/۶۶	۳ بیشتر

جدول ۲۰- نحوه تصرف واحدهای مسکونی خانوارهای دارای سرپرست جوان ۱۵ - ۲۹ ساله بر حسب سطوح هزینه‌ای خانوارهای شهری، در بررسی نمونه‌ای سال ۱۳۷۹ مرکز آمار ایران

درآمد ماهانه بیش از ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه کمتر از ۱۰۰ هزار تومان	کل	
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
۴۵/۰	۳۲/۰	۲۴/۸	۳۰/۴۵	ملکی عرصه
—	۰/۰	۰/۱	۰/۰۷	اعیان
۲۷/۹	۳۷/۰	۴۱/۴	۳۷/۰۸	ملکی اعیانی
۳/۱	۳/۲	۲/۳	۲/۶۸	اجاره‌ای

۱۶/۷	۲۱/۳	۲۸/۴	۲۴/۶۳	در برابر خدمت
۷/۳	۰/۵	۳/۰	۵/۰۹	مجانی
				سایر

جدول ۲۱ - نحوه تصرف واحدهای مسکونی خانوارهای دارای سرپرست جوان ۱۵ - ۲۹ ساله بر حسب سطوح هزینه‌ای خانوارهای روستائی، در بررسی نمونه‌ای سال ۱۳۷۹ مرکز آمار ایران

درآمد ماهانه بیش از ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه کمتر از ۱۰۰ هزار تومان	کل	
۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	جمع
۷۴/۲	۶۵/۳	۵۹/۳	۶۲/۹۲	ملکی عرصه
—	۰/۶	۰/۳	۰/۲۹	اعیان
۷/۴	۱۰/۲	۱۳/۴	۱۱/۳۹	ملکی اعیانی
۷/۹	۶/۶	۲/۴	۴/۵۰	اجاره‌ای
۸/۴	۱۵/۶	۲۴/۳	۲۰/۰۳	در برابر خدمت
۱/۲	۱/۷	۰/۳	۰/۰۸۷	مجانی
				سایر

جدول ۲۲ - نحوه تصرف واحدهای مسکونی خانوارهای دارای سرپرست جوان ۱۵ - ۲۹ ساله بر حسب سطوح هزینه‌ای خانوار در کل کشور، در بررسی نمونه‌ای سال ۱۳۷۹ مرکز آمار ایران

درآمد ماهانه بیش از ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه کمتر از ۱۰۰ هزار تومان	کل	
۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	جمع
۵۸/۷	۴۷/۹	۴۲/۱	۴۶/۰۳	ملکی عرصه و
—	۰/۲	۰/۲	۰/۱۷	اعیان

۱۸/۱	۲۴/۲	۲۷/۱	۲۴/۷۶	ملکی اعیانی
۵/۳	۴/۷	۲/۲	۳/۵۵	اجاره‌ای
۱۲/۷	۱۸/۸	۲۶/۵	۲۲/۴۲	در برابر خدمت
۵/۲	۴/۲	۱/۹	۳/۲۶	مجانی
—	—	—	—	سایر
				تفاوت ارقام

جدول ۲۳ - متوسط تعداد اتاق در اختیار خانوارهای شهری دارای سرپرست جوان ۱۵ - ۲۹ ساله بر حسب سطوح هزینه‌ای خانوار، در آمارگیری نمونه‌ای هزینه و درآمد خانوارها، مرکز آمار ایران، ۱۳۷۹

درآمد ماهانه بیش از ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه کمتر از ۱۰۰ هزار تومان	کل	
۳/۷	۳/۱	۲/۴	۲/۸۱	متوسط تعداد اتاق
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰۰	جمع
۳/۴	۶/۹	۲۱/۸	۱۴/۱۲	۱ اتاق
۱۳/۶	۲۱/۷	۳۸/۳	۲۷/۷۸	۲ اتاق
۸۳/۰	۷۱/۴	۳۹/۹	۵۷/۱۰	۳ و بیشتر

جدول ۲۴ - متوسط تعداد اتاق در اختیار خانوارهای روستائی دارای سرپرست جوان ۱۵ - ۲۹ ساله بر حسب سطوح هزینه‌ای خانوار، در آمارگیری نمونه‌ای هزینه و درآمد خانوارها، مرکز آمار ایران، ۱۳۷۹

درآمد ماهانه بیش از ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه کمتر از ۱۰۰ هزار تومان	کل	
۳/۵	۳/۰	۲/۴	۲/۷۳	متوسط تعداد اتاق
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰۰	جمع
۴/۶	۱۰/۲	۲۱/۴	۱۶/۱۸	

۱۵/۰	۲۷/۳	۳۵/۲	۲۹/۸۲	۱ اتاق
۸۰/۴	۶۲/۵	۴۳/۴	۵۴/۰۰	۲ اتاق
				۳ و بیشتر

جدول ۲۵ - متوسط تعداد اتاق در اختیار خانوارهای دارای سرپرست جوان ۱۵-۲۹ ساله در کشور

درآمد ماهانه بیش از ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار تومان	درآمد ماهانه کمتر از ۱۰۰ هزار تومان	کل	
۳/۶	۳/۱	۲/۴	۲/۷۷	متوسط تعداد اتاق
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰۰	جمع
۳/۴	۸/۸	۲۱/۶	۱۵/۱۱	۱ اتاق
۱۴/۲	۲۴/۳	۳۶/۶	۲۹/۲۸	۲ اتاق
۸۱/۵	۶۶/۹	۴۱/۸	۵۶/۶۱	۳ و بیشتر

۲-۳-۲ - بررسی وضعیت مسکن جوانان در نمونه مورد مطالعه در شهر تهران

۱-۲-۳-۳ - معرفی ویژگیهای جامعه آماری

به منظور بررسی و تحلیل وضع مسکن جوانان و شناخت دیدگاههای آنان در این زمینه، یک بررسی نمونه‌ای در استقند ماه سال ۱۳۸۰ در تهران انجام گرفت و اطلاعات زیر را به دست داد:

- این بررسی جمعاً ۱۵۶۴ خانوار دارای حداقل یک فرد جوان ۱۵-۲۹ ساله را در بر داشت و در هر یک از آن خانوارها نیز یک پرسشنامه توسط فرد جوان تکمیل گردید به همین دلیل تعداد جوانان مورد مطالعه در این بررسی مساوی تعداد خانوارها یعنی ۱۵۶۴ نفر بوده است.

- ترکیب سنی جوانان: ۴۹/۰ درصد جوانان مورد مطالعه زن و ۵۱/۰ درصد آنها مرد بوده‌اند در نتیجه نسبت جنسی در بین آنان ۱/۰۴ بوده که بسیار نزدیک به نسبت جنسی طبیعی در بدو تولد است.

- ترکیب سنی: ۳۹/۲ درصد جامعه مورد مطالعه را افراد ۱۵-۱۹ ساله، ۳۱/۵ درصد آنرا افراد ۲۰-۲۴ ساله و ۳/۲۹ درصد آنها را افراد ۲۵-۲۹ ساله تشکیل می‌دهد است. این نسبتها، در مقایسه با ساختار سنی جمعیت جوان تهران

در سرشماری سال ۱۳۷۵ به گونه‌ای که ارقام زیر نشان می‌دهند کمی تفاوت داشت. این تفاوت ناشی از نوع نمونه و اختلاف زمانی ۵ ساله بین سرشماری و بررسی نمونه‌ای است.

جدول ۲۶- توزیع جوانان بر حسب سن در سرشماری سال ۱۳۷۵ و نمونه‌گیری سال ۱۳۸۰

گروه سنی	در جمعیت تهران ۱۳۷۵	در نمونه ۱۳۸۰
کل	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
۱۹-۱۵ ساله	۳۷/۹	۳۹/۲
۲۴-۲۰ ساله	۳۱/۱	۳۱/۵
۲۹-۲۵ ساله	۳۱/۰	۲۹/۳

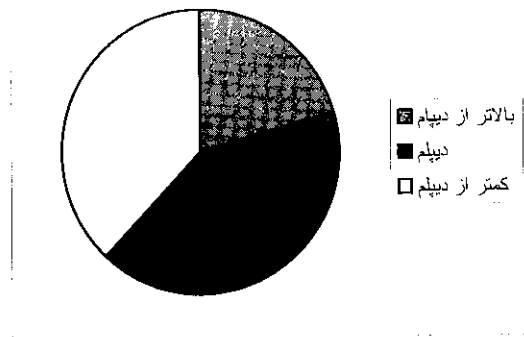
- وضع تأهل: اکثریت بالایی از جوانان مورد مطالعه (۷۲/۱ درصد) ازدواج نکرده بودند. ۲۷/۱ درصد آنها ازدواج کرده، و ۱/۲ درصدشان نیز وضع اظهار نشده‌ای داشته‌اند. این ارقام از روی نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵، به ترتیب ۶۳/۷ درصد، ۳۵/۷ درصد، و ۶/۰ درصد بوده است که نشانه افت شدید درصد ازدواج کرده‌ها (حدود ۲۴ درصد) در یک دوره ۵ ساله است که بخشی از آن ممکن است از تفاوت نمونه‌گیری و تمام شماری ناشی شده باشد.

- سطح تحصیلات: با گروه بندی سطح تحصیلات جوانان مورد مطالعه به سه دوره، سطح سواد پائین‌تر از دیپلم، دیپلم، و بالاتر از دیپلم ارقام زیر حاصل آمده است.

جدول ۲۷- گروه بندیهای سطح تحصیلات جوانان در بررسی سال ۱۳۸۰

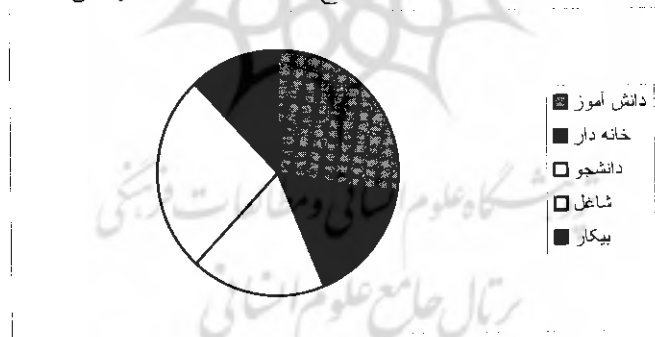
جمع	۱۰۰/۰
کمتر از دیپلم	۳۷/۵
دیپلم	۴۰/۹
بالاتر از دیپلم	۲۰/۳
اظهار نشده	۱/۳

نمودار شماره ۱ - گروه بندیهای سطح تحصیلات جوانان در بررسی سال ۱۳۸۰

- وضع فعالیت : ۴۳/۶ درصد جوانان مورد مطالعه فعال بوده‌اند، نسبت اشتغال در بین جمعیت فعال این گروه‌های سنی، ۵۹/۵ درصد، و نسبت بیکاری ۴۰/۵ درصد بوده است که رقمی بسیار بالا است مفهوم بیکاری در این مطالعه برداشت افراد از این عنوان بوده و به بیکاران جویای کار و بیکاران غیرجویای کار تفکیک نشده است چه علی الاوصول، برعکس آنچه که در آمارگیریها معمول است هنوز معیاری که بتواند آنها را از هم تفکیک کند وجود ندارد و نمی‌توان بیان اندیشیده نشده افراد را در این مورد ملاک تشخیص قرار داد. در این مطالعه، ۲۷/۵ درصد از کل افراد ۱۵-۲۹ ساله را دانش آموزان، ۲۶ درصد آنها را شاغلان، ۱۷/۶ درصدشان را بیکاران و ۱۵/۹ درصد آنها را افراد خانه‌دار تشکیل می‌دهند و ۱۲/۴ درصدشان نیز دانشجویان بوده‌اند .

نمودار شماره ۲- گروه بندیهای وضع فعالیت جوانان در بررسی سال ۱۳۸۰

- وضع درآمد: کمی بیش از سه چهارم افراد مورد مطالعه (۶/۷۵ درصد) فاقد درآمد بوده و تنها ۸/۲۳ درصد آنها درآمدی داشته‌اند که به شرح زیر رده بندی شده‌اند .

جدول ۲۸- توزیع جوانان بر حسب سطح درآمد ماهانه آنان در بررسی سال ۱۳۸۰

جمع	۰/۱۰۰
دارندگان درآمد کمتر از ۵۰ هزار تومان در ماه	۳/۱
دارندگان درآمد بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تومان در ماه	۱۱/۷
دارندگان درآمد ۱۰۰ تا ۱۵۰ هزار تومان در ماه	۵/۴
دارندگان درآمد ۱۵۰ تا ۲۰۰ هزار تومان در ماه	۲/۱
دارندگان درآمد ۲۰۰ هزار تومان و بیشتر در ماه	۱/۵
افراد فاقد درآمد	۷۵/۶
وضع اظهارنشده	۰/۶

مقایسه درصد افراد شاغل با درصد افراد دارای درآمد، نشان می‌دهد که نزدیک به ۲/۲ درصد افراد که خود را شاغل اعلام کرده‌اند یا کارکن فامیلی بدون مزد بوده‌اند و یا از اعلام درآمد خویش خودداری کرده و در این جدول جزء فاقدین درآمد به حساب آمده‌اند.

- وضع در خانوار: ۱۰/۳ درصد از افراد ۱۵-۲۹ ساله مورد مطالعه سرپرست خانوار بوده، ۸۸/۱ درصدشان عضوی از خانوار محسوب می‌شده‌اند، و وضع ۱/۶ درصد از آنها نیز از این لحاظ نامشخص بوده است.

۲-۳-۳-۲- تحلیل وضع مسکن بر حسب ویژگیهای اجتماعی و اقتصادی

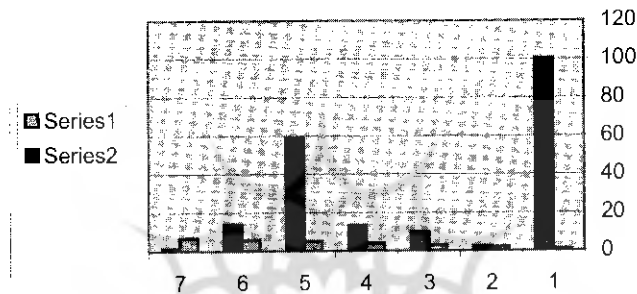
۱- الگوی زیست: پروژه نظرسنجی الگوی مسکن جوانان در شهر تهران که در اسفندماه ۱۳۸۰ انجام گرفت نشان داد که کمی بیش از ۷۳ درصد جوانان در این شهر با پدر و مادر و سایر بستگان خود زندگی می‌کنند و تنها ۲۷ درصد آنها در واحدهای مسکونی خاص خود مستقر هستند و سهم جوانان تک زیست در آن میان حدود ۲/۵ درصد است (جدول ۲۹).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۲۹- توزیع جوانان بر حسب الگوی زیست آنان

۱۰۰/۰	جمع
۲/۵	مستقل و مجرد
۱۰/۰	با همسر
۱۳/۲	با همسر و فرزندان خود
۵۸/۹	با پدر و مادر
۱۴/۱	با پدر و مادر و سایر اعضا
۱/۳	سایر

نمودار شماره ۳- توزیع جوانان بر حسب الگوی زیست آنان

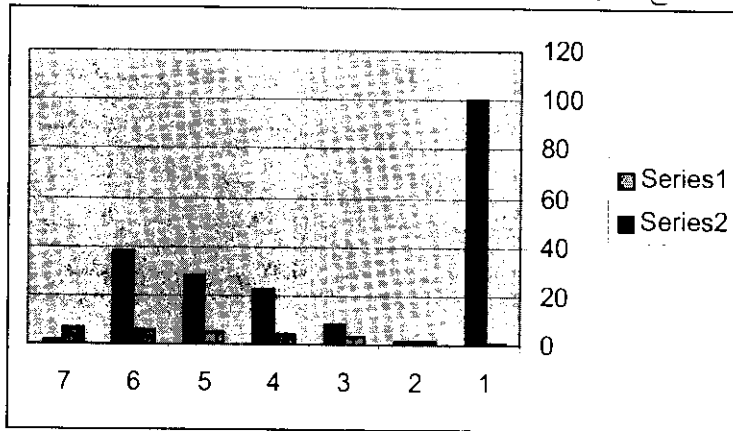

چنین الگویی ایجاد می‌کند که مساحت واحدهای مسکونی مورد سکونت جوانان بالا باشد زیرا اغلب آنها ساکن در خانوارهای پدری خود بوده‌اند. این وضع در جدول شماره ۳۰ ارائه شده است.

جدول ۳۰- مساحت واحدهای مسکونی خانوارهای دارای حداقل یک فرد جوان

۱۰۰/۰	جمع
۲/۰	تا ۳۰
۸/۲	۳۰ تا ۵۰
۲۲/۴	۵۰ تا ۷۵
۲۸/۰	۷۵ تا ۱۰۰
۱۳۷/۹	۱۰۰ و بیشتر
۱/۵	اظهار نشده

نمودار شماره ۴ - توزیع نسبی واحدهای مسکونی خانوارهای دارای حداقل یک فرد جوان بر حسب مساحت

میانگین مساحت این واحدهای مسکونی حدود ۹۰ مترمربع بوده و هر یک به طورمتوسط ۲/۲ اتاق داشته‌اند. با توجه به آن که تعداد اتاقهای واحدهای مسکونی خانوارهای شهری کشور در سال ۱۳۷۵ حدود ۳/۸۳ واحد بوده است از این رو حتی اگر در تمام واحدهای مسکونی در سرشماری سال ۱۳۷۵ نیز آشپزخانه جزء اتاقها حساب شده باشد باز هم خانوارهای دارای حداقل یک فرد جوان در شهر تهران، در مقایسه با جامعه شهری کشور، در واحدهای مسکونی کوچکتری سکونت داشته‌اند. توزیع نسبی این واحدها برحسب تعداد اتاق به شرح زیر بوده است.

جدول ۳۱- توزیع واحدهای مسکونی خانوارهای دارای حداقل یک فرد جوان بر حسب تعداد اتاق

کل واحدها	۱۰۰/۰
دارای ۱ اتاق	۱۳/۵
دارای ۲ اتاق	۴۶/۳
دارای ۳ اتاق	۳۸/۸
اظهار نشده	۱/۴

از نظر نحوه تصرف واحد مسکونی، ۷۲/۱ درصد آنها ملکی، ۲۶/۷ درصد اجاره‌ای، و ۱/۲ درصد وضع دیگری داشته‌اند. گر چه اغلب این واحدهای مسکونی متعلق به خانوارهای جوانان بوده با این همه ۴۲/۶ درصد آنها در

واحدهای آپارتمانی قرار داشته‌اند که در مقایسه با ۵۳/۸ درصد واحد مسکونی به شکل خانه (ویلائی)، از اهمیت نسبی بالایی برخوردار بوده است.

۲- تفاوت‌های نحوه سکونت بر حسب ویژگیهای جوانان

ویژگیهای نحوه سکونت و الگوی زیست جوانان در این مطالعه عبارتند از جنس، سن، سطح سواد، وضع ازدواج، و سرانجام وضع فعالیت. اثرگذاری این عوامل بر وضع مسکن جوانان متفاوت بوده و اثر آنها به تفصیل بر روی وضع مالکیت، تعداد اتاق موجود، زیربنای واحدهای مسکونی و ترکیب خانوار و الگوی زیست مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت تا در صورتی که تفاوت‌های بارزی برانگیخته باشند در شناخت الگوی مسکن جوانان مدنظر قرار گیرند.

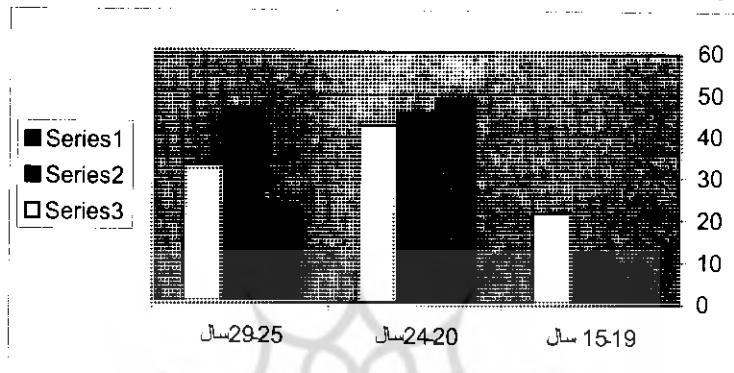
- اثر ترکیب سنی: گرچه واحدهای مسکونی جوانان مورد مطالعه صد در صد وسیله خودآنان تهیه و یا انتخاب نشده است و استقرار بیش از ۷۵ درصد آنان در خانواده پدری، رابطه بین خواست و توان مالی جوانان در تعیین و انتخاب واحدهای مسکونی خود را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد با این همه اثر آن ۲۵ درصد دیگر، که به نحوی در انتخاب محل زندگی خود و خانواده خاص خویش آزادی عمل و یا مداخله داشته‌اند، می‌توانند تاحدودی عملکردهای آنها در زمینه تصمیم‌گیری در مورد واحد مسکونی را نشان دهد. بررسی نشان می‌دهد که پا به پای افزایش سن، که با نوعی افزایش تصمیم‌گیری در مورد واحد مسکونی همراه است، از وسعت و تعداد اتاقهای واحدهای مسکونی مورد نظر جوانان کاسته می‌شود به طوری که نسبت جوانان ۲۵-۲۹ ساله ساکن در واحدهای مسکونی کوچکتر (کمتر از ۴۰ مترمربع) حدود ۹۷ درصد بیش از نسبت جوانان ۱۵-۲۹ ساله ساکن در این قبیل واحدها بوده و در مقابل سهم نسبی جوانان ۱۵-۲۹ ساله ساکن در واحدهای مسکونی بزرگتر (۷۵ مترمربع به بالا) ۳۳/۸ درصد بیشتر از نسبت جوانان ۲۵-۲۹ ساله ساکن در این واحدها است. این امر نشان می‌دهد که در تدوین الگوی مسکن جوانان، باید خواسته‌ها و مسائل مسکن جوانان گروههای سنی بالا را بیشتر مدنظر قرار داد.

اثرگذاری سن بر اندازه مسکن جوانان از مقایسه تعداد اتاقهای واحدهای مسکونی مورد استفاده آنان نیز قابل درک است. بر اساس این مطالعه درصد جوانان ۲۵-۲۹ ساله ساکن در واحدهای مسکونی یک اتاقه ۲/۴ برابر جوانان ۱۵-۱۹ ساله ساکن در این نوع واحدهای مسکونی است و در مقابل نسبت مذکور در واحدهای مسکونی ۳ اتاقه و بیشتر برای آنان حدود ۲۳ درصد کمتر از جوانان ۱۵-۱۹ ساله است. ارقام جدول ۳۲ به روشنی گویای این واقعیت است.

جدول ۳۲ - تعداد اتاق واحدهای مسکونی خانوارهای دارای فرد جوان بر حسب گروههای سنی آنان

یک	دو	سه و بیشتر	جمع
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	
۹/۱	۱۲/۰	۲۱/۷	۱۹-۱۵ ساله
۴۸/۸	۴۵/۵	۴۵/۹	۲۴-۲۰ ساله
۴۲/۱	۴۲/۶	۳۲/۴	۲۹-۲۵ ساله

نمودار شماره ۵ - تعداد اتاقهای واحدهای مسکونی دارای فرد جوان بر حسب گروههای سنی آنان

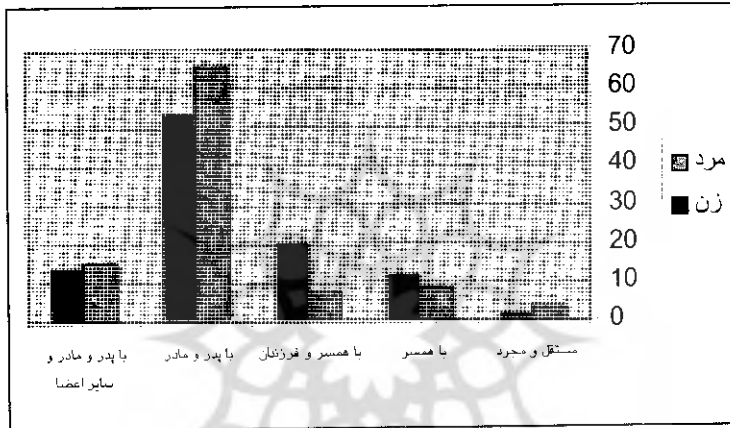

اثر ترکیب جنسی: خواسته‌ها و تمایلات زن و مرد نیز در الگوی مسکن مؤثر است. بررسی نشان می‌دهد که درصد بیشتری از مردان در مقایسه با زنان با پدر و مادر و اعضاء خانواده پدری، زندگی می‌کنند زیرا زن بعد از ازدواج به خانه شوهر می‌رود و خواه ناخواه مدتی از مرحله جدید زندگی خود را در کانون خانوادگی همسر خود به‌سر می‌برد در حالی که عکس آن بسیار نادر است و نسبت داماد سرخانه به مراتب کمتر از آن است. ضمناً سهم پسران مجرد و مستقل نیز بیش از دو برابر دختران مجرد و مستقل است که در عین اثرپذیری از تفاوت‌های جنسی، می‌تواند بازتابی از ویژگیهای فرهنگی و اجتماعی باشد که بر جوامع اسلامی از جمله ایران حاکم است. نکته قابل ذکر دیگر آن است که نسبت مردان جوانی که منحصراً با همسر و یا همسر و فرزندان خود زندگی می‌کنند به مراتب کمتر از زنان جوانی است که دارای همان شرایط هستند. این ارقام در جدول شماره ۳۳ نشان داده شده است.

جدول ۳۳ - توزیع نسبی جوانان در زمینه الگوی زیست آنان بر حسب جنس

زن	مرد	جمع
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	مستقل و مجرد
۱/۶	۳/۴	با همسر
۱۱/۷	۸/۵	با همسر و فرزندان
۱۹/۹	۷/۲	با پدر و مادر
۵۳/۳	۶۵/۷	با پدر و مادر و سایر اعضا
۱۳/۵	۱۵/۱	

نمودار شماره ۶ - توزیع نسبی جوانان در زمینه الگوی زیست آنان بر حسب جنس

مقایسه درصد زنان و مردان جوان در واحدهای مسکونی بر حسب تعداد اتاق و مساحت آن واحدها مغایرتهایی را با هم نشان می‌دهد. در مورد نخست، زنان به طور متوسط در واحدهای مسکونی دارای اتاق بیشتر و مردان در واحدهای مسکونی دارای مساحت بیشتر ساکن بوده‌اند و چون این دو موضوع تقریباً دو روی یک سکه هستند احتمال دارد جوانان در برآورد مساحت واحدهای مسکونی دچار اشتباه شده باشند این اختلاف نظر در جدول شماره ۳۴ نشان داده شده است:

جدول شماره ۳۴- توزیع نسبی زنان و مردان جوان در واحدهای مسکونی بر حسب اتاق و مساحت

توزیع نسبی		مساحت واحد مسکونی به مترمربع	توزیع نسبی		تعداد اتاق در واحد مسکونی
مردان جوان	زنان جوان		مردان جوان	زنان جوان	
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع
۲/۳	۱/۹	تا ۳۰	۱۲/۹	۱۴/۵	۱
۸/۹	۷/۷	۳۰ تا ۵۰	۴۴/۲	۴۹/۹	۲
۲۵/۲	۲۰/۴	۵۰ تا ۷۵	۴۲/۸	۳۵/۶	۳
۲۷/۵	۲۹/۴	۷۵ تا ۱۰۰			
۳۶/۱	۴۰/۵	۱۰۰ و بیشتر			

اثر سطح تحصیلات :

اثر سطح سواد بر الگوی زیست و مساحت واحدهای مسکونی تأثیر گذاری یک عامل ساده نیست چه بین بالا بودن سن و سطح تحصیلات با درصد افراد ازدواج کرده رابطه مستقیمی وجود دارد. با این همه، رابطه این عامل با الگوی زیست، مساحت واحدهای مسکونی، و تعداد اتاق نیز مثل هر عامل اثر گذار مهم، ملموس و دریافتنی است. از یک طرف با بالا رفتن سطح سواد، درصد افراد تک زیست و افرادی که با همسر زندگی می کنند افزوده می شود و از طرف دیگر، به طور محسوسی از نسبت افراد با تحصیلات بالاتری که با پدر و مادر و یا با پدر و مادر و سایر اعضاء زندگی می نمایند کاسته می شود. بالا رفتن سطح تحصیل در عین حال، با بالا بودن نسبت جوانان ساکن در واحدهای مسکونی ۷۵ تا ۱۰۰ متر مربعی قرین است در حالی که سهم این گروه از جوانان در اندازه های پایین تر و بالاتر از این رده مساحتی کمتر از سهم دارندگان سطح سواد دیپلم و پائین تر از آن می باشد. در مورد رابطه بین سطح سواد و تعداد اتاق واحدهای مسکونی خانوارهای دارای حداقل یک جوان ۱۵-۲۹ ساله، نیز همبستگی مستقیمی وجود دارد و این همبستگی به آسانی از روی ارقام جدول شماره ۳۵ باز یافتنی است:

جدول شماره ۳۵- رابطه سطح سواد با مساحت واحدهای مسکونی و تعداد اتاق

تعداد اتاق	توزیع نسب افراد بر حسب تحصیلات			مساحت واحد مسکونی به متر مربع	توزیع نسب افراد بر حسب سطح تحصیلات		
	پائین تر از دیپلم	دیپلم	بالا تر از دیپلم		پائین تر از دیپلم	دیپلم	بالا تر از دیپلم
جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	جمع	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
۱	۱۴/۹	۱۴/۳	۹/۷	تا ۳۰	۱۴/۳	۱۴/۳	۹/۷
۲	۴۹/۳	۴۶/۵	۴۲/۹	۳۰ تا ۵۰	۴۶/۵	۴۶/۵	۴۲/۹
۳	۳۵/۸	۳۹/۲	۴۷/۴	۵۰ تا ۷۵	۳۹/۲	۳۹/۲	۴۷/۴
				۷۵ تا ۱۰۰			
				۱۰۰ و بیشتر			

پائین بودن درصد جوانان دارای تحصیلات عالی ساکن در واحدهای مسکونی ۱۰۰ مترمربع و بیشتر ناشی از جدائی این افراد از کانون خانوادگی پدری و اختیار و یا ایجاد یک واحد مسکونی متناسب با توانهای مالی و نگرشهای اجتماعی و فرهنگی آنها است که خودحاکمی از دوری چستن آنها از آرمانگراییهای سکونتی است.

— وضع فعالیت و اثر آن در الگوی زیست، مساحت واحدهای مسکونی و تعداد اتاق آنها: تنوع گروه بندی وضع فعالیت که جوانان را در ۵ رده شاغل، بیکار، خانه دار، دانش آموز و دانشجو دسته بندی می کند شناخت اثر گذاری وضع فعالیت بر الگوی زیست و مساحت واحدهای مسکونی را کمی پیچیده تر می سازد و در مجموع به یافته های زیر می انجامد:

— گروه "نما" Mode در رده بندی وسعت واحدهای مسکونی برای افراد خانه دار، رده ۵۰ تا ۷۵ متر مربع و برای سایر افراد اعم از شاغل، بیکار، دانش آموز و دانشجو رده ۱۰۰ مترمربع به بالا بوده است. معنای این امر آن است که زوجهای جدید و یا دخترانی که هنوز در خانه پدری به سر می برند، به طور متوسط، در واحدهای مسکونی کوچکتری زندگی می کنند. در صورتی که این امر اثرپذیری بیشتری از وضعیت مسکن زنان خانه دار زوجهای جدید داشته باشد می تواند انعکاس خوبی از واقع گرایی آنها از شرایط زندگی پرهزینه امروزی محسوب شود.

— سهم افراد بیکار در واحدهای مسکونی کم وسعت ۳۰ تا ۵۰ متر مربع به مراتب کمتر از گروههای دیگر است که می‌تواند نشانه‌ای از وابستگی بیشتر آنها به واحدهای مسکونی خانواده پدری باشد. این مسأله را باید به یک ارزش منفی تبدیل ساخت تا حداقل در مواردی که امکان کار و فعالیت وجود داشته باشد از اتکاء بیشتر جوانان به خانواده پدری کاسته شود. قائل شدن به نوعی امتیاز در کمک به تأمین مسکن شاغلان در مقابل بیکاران از مواردی است که می‌تواند مشوق اشتغال آنان باشد.

— پایین بودن درصد دانشجویان ساکن در واحدهای مسکونی کوچکتر، در تناقض با ماهیت زندگی در این مرحله است. با توجه به آنکه سهم قابل ملاحظه‌ای از دانشجویان ساکن در شهر تهران را افراد غیر بومی و در مواردی تک زیست، تشکیل می‌دهند، می‌بایست سهم آنان در واحدهای مسکونی کوچکتر بیش از سهم سایر رده‌های فعالیتی باشد حال آنکه این وضع برای دانش‌آموزان که اکثریت قریب به اتفاق آنان در خانواده پدر و مادری زندگی می‌کنند کاملاً طبیعی می‌نماید.

— با توجه به نکات فوق در شرایطی که امکانات کشور برای تأمین مسکن جوانان محدود بوده و در آینده نیز چندان وسیع نخواهد بود. باید الگوی سکونت افراد خانه‌دار را برگروههای دیگر ترجیح داد که حدود ۵۰/۸ درصد آنان در واحدهای مسکونی کمتر از ۷۵ متر مربع سکونت دارند. این نسبت در مورد دانشجویان ۱۹/۳ و در مورد بیکاران ۳۲/۶ است.

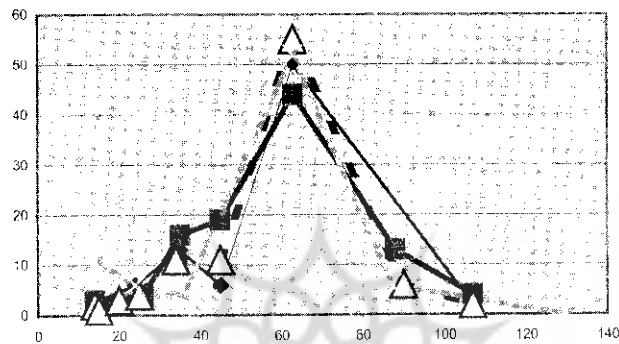
مقایسه دیدگاه جوانان در مورد ویژگیهای واحد مسکونی کنونی و مورد انتظارشان می‌تواند ما را در شناخت گروههای هدف و تدوین الگوی مسکن جوانان یاری نماید باتوجه به چکیده یافته‌های تحقیق می‌توان موارد زیر را طرح کرد:

- ۱- گرایش به مالکیت واحد مسکونی در مقابل اجاره‌ای بودن آنها در بین جوانان بسیار ملموس است و ۹۶/۲ درصد آنان در مقابل ۷۲/۹ درصد فعلی علاقمند به داشتن واحد مسکونی ملکی هستند.
- ۲- گرایش به آپارتمان نشینی در بین جوانان به کندی رو به افزایش است. ۴۹/۵ درصد آنها در مقابل ۴۳/۵ درصد فعلی علاقمند سکونت در واحدهای مسکونی آپارتمانی هستند.
- ۳- گرایش به واحد مسکونی بزرگتر محسوس است در عین حال که ۹/۵ درصد آنان در مقابل ۱۳/۵ درصد فعلی تمایل به زندگی در واحد مسکونی یک اتاقه دارند ۴۳/۷ درصد آنها در مقابل ۳۹/۱ درصد فعلی علاقمند به سکونت در واحدهای مسکونی سه اتاقه و بیشتر می‌باشند.
- ۴- این تمایل به افزایش درصد جوانان مایل به سکونت در واحدهای مسکونی ۵۰ تا ۷۵ متر مربع (۲۵ درصد در مقابل ۲۲/۷ درصد کنونی) و واحدهای مسکونی ۷۵ تا ۱۰۰ متر مربع (۳۲/۶ درصد در مقابل ۲۸/۵ درصد کنونی) نمودی از علاقه جوانان به داشتن واحد مسکونی بزرگتر است لیکن کاهش درصد علاقه‌مندان به داشتن واحد مسکونی ۱۰۰ متر مربع به بالا (۳۳/۸ درصد در مقابل ۳۸/۵ درصد کنونی) را باید در منطقی تر شدن نگرشهای جوانان و توجه آنان به مشکل بودن داشتن واحدهای مسکونی وسیعتر دانست.

۵- علاقه جوانان به زندگی مستقل از پدر و مادر (۱۳/۳ درصد در مقابل ۳۲/۹ درصد کنونی) و زندگی با پدر و مادر (۱۰/۰ درصد در مقابل ۵۹/۸ درصد فعلی) یکی از خطوط عمده تمایلات و ایده‌آهای آنها محسوب می‌شود که باید آن را نکته مهمی در تدوین الگوی مسکن جوانان به حساب آورد.

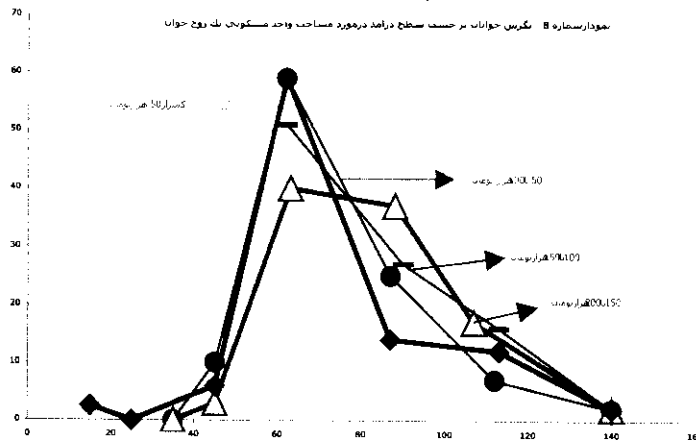
۶- رابطه منطقی و پایداری را نمی‌توان در بین جوانان دارای درآمد، بین سطح درآمد و نگرشهای آنها در زمینه مساحت واحد مسکونی لازم، چه برای یک جوان مجرد و چه برای یک زوج جوان، پیدا کرد. نمودار شماره ۷ این وضع را در مورد نگرش جوانان در سطوح درآمدی مختلف برای یک جوان مجرد و نمودار شماره ۸ آنرا در مورد یک زوج جوان نشان می‌دهد:

نمودار شماره ۷- نگرش جوانان برحسب درآمد در مورد مساحت واحد مسکونی یک جوان مجرد

هر دو نمودار نشان دهنده تمرکز نظرات پیرامون واحدهای مسکونی ۵۰ تا ۷۵ مترمربع است. این تمرکز در مورد واحدهای مسکونی مناسب برای یک فرد جوان بسیار همگن‌تر بوده و جز در درآمدهای ۱۵۰ تا ۲۰۰ هزار تومانی در واحدهای مسکونی بزرگتر، و در واحدهای مسکونی ۴۰ تا ۵۰ متر مربعی، تفاوت چشمگیری دیده نمی‌شود. در مورد واحدهای مسکونی مناسب برای یک زوج جوان نیز تشابه منحنی‌های دارندگان درآمدهای کمتر از ۵۰ هزار تومان و درآمدهای ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تومان در ماه بسیار زیاد است، در حالی که این تشابه در دو گروه درآمدی ۱۰۰ تا ۱۵۰ و ۱۵۰ تا ۲۰۰ هزار تومان در ماه به صورت ناقص‌تری دیده می‌شود. در گروه درآمدی ۱۵۰ تا ۲۰۰ هزار تومان، هیچ‌علاقه‌ای به واحدهای مسکونی کمتر از ۵۰ متر مربع دیده نمی‌شود از این رو وقتی جوانان درآمد نسبتاً بالایی به دست آورند تمایل به سکونت در واحدهای مسکونی کوچکتر را از دست می‌دهند. (نمودار شماره ۸).

نمودار شماره ۸- نگرش جوانان بر حسب سطح درآمد در مورد مساحت واحد مسکونی یک زوج جوان

۲-۳-۴- گروههای هدف

براساس این مطالعه گروههای هدف برای تأمین مسکن جوانان با اولویت بیشتر شامل افراد زیر می‌شود:

- ۱- جوانان ۲۰ تا ۲۹ ساله که از بین جوانان شاغل از اولویت بالاتری برخوردار خواهند بود.
- ۲- زوجهای جوان با اولویت در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله در مرتبه اول و ۲۰-۲۴ ساله در مرتبه دوم
- ۳- زوجهای جوان دارای همسر خانه دار به دلیل اولویت قائل شدن بر حفظ ساختارهای متناسب با مشکلات دستیابی همه جوانان بر اشتغال
- ۴- این اولویتها وقتی بیشتر خواهد شد که واحدهای مسکونی در اختیار جوانان و خانواده‌های آنان (اعم از خانواده پدری یا خانواده ویژه خود) واحدهای مسکونی اجاره‌ای و یا سایر انواع تصرف غیرملکی باشند.
- ۵- افزایش مجدد این اولویتها مربوط به افراد اولویت داری می‌شود که سرپرستی خانوار دیگری هم به عهده فرد جوان باشد و این اولویت برای جوانان سرپرست خانوار ۱۵-۱۹ ساله در مرتبه بالاتری قرار خواهد داشت.
- ۶- جوانان دارای ویژگیهای ۱ تا ۵ با داشتن سطوح سواد بالاتر در اولویت‌های بالاتر قرار می‌گیرند.
- ۷- استراتژی تأمین مسکن جوانان باید راهکارهای روشنی در مورد گروههای آسیب‌دیده و آسیب‌پذیر عرضه نماید و جایگاه آنان را با توجه به نوع و شدت آسیب‌های اجتماعی مشخص کند. بخشی از این افراد مانند زنان سرپرست خانوار جای مناسبی در اولویت‌بندی‌های این مطالعه پیدا کرده‌اند، لیکن گروههای متعددی چون کودکان خیابانی، راننده شدگان از کانونهای خانوادگی، محرومان اجتماعی بی پناه و نظایر آنان در این رده بندی‌ها

وارد نشده‌اند و تا تعریف روشن و قابل قبولی از آنان داده نشود باید تحت حمایت‌های خاص سازمانهای بهزیستی و تأمین اجتماعی قرار گیرند.

۸- دانشجویان، گروه دیگری از جوانان هستند، بخشی از آنان در خوابگاههای دانشجویی اسکان داده می‌شوند و گروه دیگری از کمکها و وامهای دانشجویی استفاده می‌کنند. استراتژی مشخص در مورد راهبردهای تأمین مسکن دوران دانشجویی آنان که یک دوران موقت و گذران است، به تجدید نظر در نظام گزینش دانشجو و ایجاد مرکز، اسکان خاصی نیاز دارد که باید به صورت سیستم نظام‌مندی تعریف و آن عده از دانشجویانی را که فاقد توان تأمین مسکن متناسب با شرایط دوران گذار دانشجویی باشد در برگیرد.

لازمه این کار تمرکز تمام منابع مالی مربوط به آن در سازمان مسکن دانشجویی است که با همکاری مرکز ملی جوانان و سازمانهای دانشگاهی ایجاد می‌گردد.

۹- در هر حال ضمن توجه به جنبه عدالت خواهی ولی با اولویت کارائی بر آن می‌توان گروههای هدف را در قالبهای ۸ گانه زیر جای داد:

اولویت ۱:

زن سرپرست خانوار، همراه با خانوار پدری ساکن در واحد مسکونی اجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب در گروههای درآمدی ۱ تا ۴ و در مرتبه بعد بیکار

اولویت ۲:

مرد سرپرست خانوار همراه با خانوار پدری ساکن در واحد مسکونی اجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب در گروههای درآمدی ۱ تا ۴ و در مرتبه بعد بیکار

اولویت ۳:

زن سرپرست خانوار (اعم از زن متأهل سرپرست خانوار خود و یا سرپرست خانوار پدری خود اعم از متأهل یا ازدواج نکرده) ساکن در واحد مسکونی اجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب در گروههای درآمدی ۱ تا ۴ و در مرتبه بعد بیکار

اولویت ۴:

مرد سرپرست خانوار (اعم از متأهل سرپرست خانوار خود و یا سرپرست خانوار پدری اعم از متأهل یا ازدواج نکرده) ساکن در واحد مسکونی اجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب در گروههای درآمدی از ۱ تا ۴ و در مرتبه بعد بیکار

اولویت ۵:

زن سرپرست خانوار ساکن با خانواده پدری در مسکن غیراجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب‌های گفته شده .

اولویت ۶:

مرد سرپرست خانوار ساکن با خانواده پدری در مسکن غیراجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب‌های گفته شده در بالا .

اولویت ۷ :

مرد ازدواج نکرده ساکن با خانواده پدری در مسکن اجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب فوق

اولویت ۸ :

مرد ازدواج نکرده ساکن با خانواده پدری در مسکن غیراجاره‌ای با اولویت اشتغال به ترتیب گفته شده در بالا

اولویت ۹ :

جوانان واقع در شرایط ویژه نظیر آوارگان جنگی، حوادث و سوانح طبیعی و نظایر آن در شرایط مشابه در اولویت بالا قرار می‌گیرند .

یادآوری :

در موارد عمومی، همواره شاغل بر بیکار، متأهل بر مجرد مگر در مورد جوانان سرپرست خانوار پدری، دارندگان سطح سواد بالاتر بر سطوح پائین‌تر آن و گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله به ترتیب بر گروه‌های سنی ۲۰-۲۴ ساله، ۱۵ - ۱۹ ساله (به جز در حالت سرپرست بودن فرد جوان) از اولویت برخوردار خواهند بود .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی